TEXTOS ORIGINALS EN CATALÀ

EDITORIAL

Quan els lectors rebran aquest número de Catalònia, els països europeus de la Mediterrània hauran entrat en la deliciosa època de l'estiu. Els nostres hiverns no són gaire freds, però l'arribada de l'estiu produeix una mena de reconciliació amb els elements originals: l'aire, l'aigua, la terra i el foc. Precisament són les fogueres de Sant Joan, el 24 de juny, les que anuncien la plenitud de la llum. La terra esdevé aromàtica, polifònica i sensual. L'aigua que envolta les nostres illes i dibuixa les nostres costes es complau en la quietud i ens impressiona amb colors màgics. L'aire, dubtant entre una moderada escalfor o una agradable frescor, ens convida al goig de respirar, de sentir-se vivent, de confiar en un entorn amable i de fer amables totes les relacions humanes. Catalònia presenta avui unes mostres dels espais fascinadors dels països de cultura catalana. Aquests espais estan a l'origen de les nostres arts, de les expressions literàries de la llengua catalana, i de tota la creativitat simultàniament material i espiritual de la cultura catalana.

Fèlix Martí

ARQUITECTURA

LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, ARQUITECTE DEL MODERNISME

Explicar els diferents aspectes que van configurar la personalitat de Lluís Domènech i Montaner —pedagog, historiador, polític i arquitecte— d'una manera global es fa bastant difícil, ja que va dedicar-se prou profundament a cadascuna d'aquestes activitats com perquè hagin de ser analitzades amb detall.

Per això ens limitarem, en aquest breu escrit, a fer un recorregut per l'obra més rellevant d'aquest arquitecte nascut i mort a Barcelona (1850-1923).

Estudià a l'Escola d'Arquitectura de Madrid, on obtingué el títol d'arquitecte el 13 de desembre de 1873. Creiem necessari esmentar que es mantingué vinculat a l'Escola d'Arquitectura des de l'any 1875 fins al 1920; i recordar que també per aquests anys es desenvolupava l'activitat del també arquitecte Antoni Gaudí (1852-1926). És curiós com aquests dos personatges, absolutament contemporanis, dedicaren una part molt important de la seva vida professional l'un a l'ensenyament i l'altre, recordem-ho, a la construcció de la Sagrada Família. Així com Gaudí es transforma en un personatge enfrontat amb la utopia d'acabar una obra desmesurada, Domènech utilitzà la seva dedicació a l'Escola d'Arquitectura —primer com a professor i després com a catedràtic i director, des del 1900 fins al 1920— amb un sentit de projecció i modernitat constants. Ens interessa recalcar aquests conceptes perquè responen a dues maneres prou diferents de transmetre un nou llenguatge arquitectònic.

La primera obra rellevant que cronològicament hem de referenciar és l'edifici de l'Editorial Montaner i Simon, situat al carrer d'Aragó entre el Passeig de Gràcia i la Rambla de Catalunya de Barcelona. Aquest primer edifici construït entre els anys 1881 i 1884 és ja un símptoma de la voluntat de trobar un nou estil arquitectònic. La senzilla composició d'uns grans ventalls construïts amb fàbrica de totxo, acompanyada d'unes referències a l'arquitectura industrial i ferroviària enteses com a síntesi de la forma, seran una aportació important al camí que configurarà la trajectòria d'aquest arquitecte.

Anteriorment, quan Domènech tenia vint-i-vuit anys, havia escrit a la revista *La Renaixença:* "En busca de una arquitectura nacional", que cal considerar com el manifest ideològic que provocà una ruptura amb el llarg camí de l'eclecticisme. Així, aquest article s'ha de considerar com el primer text teòric que exposa la necessitat de trobar un nou estil.

En aquests anys la ciutat de Barcelona s'estava preparant per celebrar un dels esdeveniments urbans més importants del segle XIX, l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. Per aquest motiu, la ciutat es va veure immersa en un període d'esplendor en els aspectes polític, econòmic i de promoció. L'arquitecte Elias Rogent va regentar la funció d'encarregar els diferents pavellons i les construccions annexes per a aquesta efemèride.

Lluís Domènech va rebre l'encàrrec de construir dos edificis importants: l'Hotel Internacional, sens dubte l'aventura més important del país en el camp de la construcció, i el Café-Restaurant de l'Exposició. El primer va causar un gran impacte tant per les seves proporcions —cent seixanta metres de façana i cinc plantes d'alçària— com pels vuitantatres dies transcorreguts en la seva execució. Un cop finalitzat el període de sis mesos que va durar l'Exposició, aquest edifici va ser desmuntat i només es té notícia de la seva existència per fotografies i dibuixos de l'època.

El Café-Restaurant de l'Exposició, és l'edifici que O. Bohigas ha qualificat com un exemple d'honestedat de construcció i voluntat racionalista. Carles Flores, per altra banda, en parla com d'un exemple que impressiona per la robustesa i la seguretat del seu traçat, per la rotunditat dels seus paraments de totxo, en part lliures d'ornament.

Aquestes dues opinions són reflexions que van més enllà del pur comentari ja que, si tenim en compte la resta d'arquitectura d'Europa, veurem com Domènech s'avança conceptualment i espacialment a la construcció que Berlage farà a la Borsa d'Amsterdam entre els anys 1898 i 1903. Flores assenyala que Domènech tenia prou talent com per ser un arquitecte reconegut internacionalment si no hagués estat per la seva activitat diversa i pluridisciplinar.

El període de plenitud dins la producció arquitectònica de Domènech, cal situar-lo entre els anys 1895 i 1905. En aquests anys es projectaren, es construïren i fins i tot s'acabaren en alguns casos, obres tan remarcables com l'Hospital de Sant Pau i el Palau de la Música Catalana, a part d'altres menys importants quant a volum, però dignes també d'un estudi acurat com ara l'Institut Pere Mata, les cases Navàs i Rull a Reus (Tarragona), les cases Thomas, Lamadrid i Lleó Morera i la Fonda Espanya, totes elles a Barcelona, i el Gran Hotel de Mallorca a Ciutat de Palma.

De totes aquestes obres citades, hem de referir-nos amb una certa atenció al Palau de la Música Catalana (1905-1908) i a l'Hospital de Sant Pau (1902 a 1910 i 1928). El Palau de la Música és considerat l'obra més completa del Modernisme català. Domènech realitzà un esforç titànic per resoldre els aspectes que conflueixen en aquest edifici: des de qüestions urbanístiques fins a l'establiment del diàleg entre el gran nombre de col·laboradors que havien de treballar en una sola obra. Entre aquests col·laboradors trobem el seu gendre F. Guàrdia i Vial, autor de l'afegit que es farà a la casa Thomas; els escultors M. Blay, E. Arnau i P. Gargallo; els vidriers Rigalt i Granell; els modelistes F. Bechini i F. Modolell; els mosaiquistes M. Maragliano, Ll. Bru i Ll. Querol; i tants d'altres de menys renom.

Lluís Domènech va saber resoldre el problema de les irregularitats i de les petites dimensions del solar, en un creuament de carrers estrets, amb un edifici perfectament ordenat amb eixos absolutament reguladors d'una funcionalitat interior. Cal destacar la doble pell de la façana on tot un joc de columnes i elements que ens recorden els contraforts, protegeixen una pell interior fràgil, lleugera, que, amb el pas

de la llum, dóna uns ambients interiors acolorits i plens de claror. Amb això, l'obra realitzada pels col·laboradors que hem esmentat, queda dignificada.
En referir-nos a l'Hospital de Sant Pau, cal fer primer unes consideracions sobre l'ordre, el volum i la geometria de la ciutat. L'ordenació de tots els pavellons de l'hospital va ser feta seguint una directriu a quaranta-cinc graus respecte de les alineacions del Pla Cerdà. Això és un factor que s'ha d'entendre com una nova aportació plena de modernitat, per a la ciutat. Les circulacions subterrànies que permeten la unió i una comunicació ràpida entre els pavellons són també un nou concepte. En efecte, a més de resoldre qüestions sanitàries per als malalts que, prescindint de les condicions climatològiques, han de sotmetre's a diferents tractaments, es pot interpretar com el contrapunt de serenor que s'aconsegueix en la visió de conjunt des de l'entrada. Una vegada més, la resolució formal del gran pavelló d'accés, perfectament emmarcat amb l'Avinguda Gaudí, soluciona, amb la seva geometria en planta, l'adequació perfecta amb la resta de xamfrans de l'Eixample.
Podem dir que Domènech és un arquitecte ple de solucions, que sap conviure perfectament amb la seva societat i que, amb una concepció racional, acull i recupera la tradició artesanal. La seva vinculació amb la història és fruit del seu treball com a arquitecte.
Josep Puig i Cadafalch va dir d'ell:
"Era tot un artista. Era l'home equilibrat, arquitecte al mateix temps d'edificis i de pobles. És una de les glòries més legítimes de la nostra terra.»
Valgui aquest últim comentari com un elogi a l'home que va ser polític, pedagog, historiador i arquitecte.

Xavier Güell

ESCULTURA

SUBIRACHS

L'escultor Josep M. Subirachs presentà fa dos anys a París una exposició formada per escultures i dibuixos. L'autor dóna molta importància al dibuix perquè "és en el paper on la idea s'expressa realment, l'escultura no és altra cosa que dibuix en l'espai".
Josep M. Subirachs (Barcelona, 1927) aprengué escultura dins del corrent mediterranista, primer a l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona, i més tard a l'estudi d'Enric Casanovas. És un moment de formes plenes i d'estatisme que dura fins al 1950. En el trajecte, esquematitzarà i deformarà la figura, cosa que l'apropará a una etapa més expressionista. Una beca li permetrà de viatjar a París i més tard a Bèlgica i a l'Europa Central, així es posarà en contacte amb l'obra de J. González, H. Moore, A. Pevsner i d'altres.
Des d'aquest moment donarà a les figures cisellades un fort dramatisme, cedint molt valor al joc de positiu i negatiu, de còncau i convex.
El 1957 amb l'escultura dels Jardins Mundet, inaugurà una etapa abstracta. En ella es consolidaren dos factors: la forma i el material. El formigó i el ferro seran els fonamentals, encara que continuarà treballant amb la ceràmica, la fusta i la pedra. L'estudi i la investigació de la forma, va lligada amb els materials, amb les seves textures i qualitats. És quan realitzarà la sèrie de falques i les penetracions, tractant l'espai ple i l'espai buit. En tot aquest camí es va conformant i apropant de nou a la figuració, un exemple concret és la realització del monument a Narcis Monturiol (1963).
L'últim recorregut en l'obra de l'escultor ell mateix la qualifica de "(...) nova figuració, algú ha parlat de realisme, però jo no ho crec així, ja que la meva obra no intenta pas representar la realitat sinó expressar idees abstractes".
La recreació del passat artístic, especialment les èpoques clàssica i renaixentista, i l'interès per l'escultura contemporània forma part de la base del seu treball.
Afirma que és un artista "(...) a contracorrent. Em considero escultor perquè el temps és limitat i, per tant, he hagut de triar. M'interessa el conjunt del món de les arts plàstiques i molt especialment, el cinema, que m'alimenta".
L'autor se sent íntimament lligat al poeta Salvador Espriu, del qual ha il·lustrat diversos llibres, "(...) potser perquè som tots dos artistes tristos, tràgics, tots dos hem nascut abans de la guerra civil".
L'obra actual de J. M. Subirachs es caracteritza per la juxtaposició d'elements femenins i masculins, prenent un caràcter andrògin alguns dels cossos esculpits.
Quan se li pregunta per la seva nombrosa obra pública, la que està als carrers, diu que no sap com classificar-la perquè "(...) l'artista fa una mica de tot. He fet la porta de bronze de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i també ceràmiques per a uns pàrkings de Barcelona. He fet de tot. Comptat i debatut, sempre tinc un monument entre mans".
Així, fa uns mesos que està treballant en l'obra escultòrica de la Sagrada Família de Gaudí, concretament en la realització de la Façana de la Passió. Gaudí deixà enllestida la Façana del Naixement, però no la de la Passió; per tant, la tasca de l'escultor formarà part independent de la "Catedral dels Pobres".
J. M. Subirachs va rebre la medalla de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya l'any 1982. Autor de nombrosos monuments al carrer, des que el 1957 va fer l'escultura per a l'entrada dels Jardins Mundet —la primera obra abstracta col·locada a la via pública barcelonina—, en aquests últims cinc anys ha realitzat el monument a la Generalitat (1982) que és instal·lat a Cervera i, l'any 1983, els monuments a Kavafis de Ciutat de Mallorca, el dedicat a les Olimpíades a Lausana i l'erigit en record del president Macià a Vilanova i la Geltrú. El 1984 enllestí el Monument en memòria de Pau Casals al Vendrell i rebé la medalla de la Universitat de Barcelona per la seva aportació a l'art català.

Lena Balaguer

LA MEDITERRÀNIA ENCANTADA DE BALTASAR PORCEL

Des de la costa, la suau fosforescència de la Mediterrània nocturna parla d'antigues navegacions i d'homes que foren herois perquè volgueren sobreviure. L'escriptor Baltasar Porcel passa els estius al casal del seu llinatge, ben a prop de la mar per on els homes del seu poble anaren a cercar tresors i noves vides. És un dels escriptors més prolífics i significatius de la literatura catalana d'avui, arrelat al paisatge, la nit i el somni dels avantpassats que per segles tingueren allí vida i mort. Les novel·les de Baltasar Porcel indaguen la complexitat del món però sempre retornen al redós essencial de la seva terra, com un retorn que vivifica després de totes les decepcions del periple internacional.

"Som una partícula insignificant de l'univers, una agitació il·lusòria i tal vegada inútil en el magma de l'univers. La història de l'home ha segregat normes i interpretacions morals. Hi ha afectes, amor, fam. Després els homes s'abracen o sorgeix la violència. Aleshores hi ha bé o hi ha mal" diu el novel·lista Baltasar Porcel i un dels seus protagonistes sacrifica la vida pels fills, però mor matant. "Si, l'home és capaç de sacrifici, però també mata. Bé i mal barrejats són una realitat que supera, a la vegada, la divisòria entre bé o mal. Això és l'home, els seus afectes i les seves cruetats."

Baltasar Porcel va néixer a l'illa de Mallorca, l'any 1937. Ha escrit novel·les, teatre, assaig, biografies i és un dels columnistes —atent de forma gairebé instintiva a la realitat i viatger infatigable— més llegits de Catalunya. Avui, novel·les com "Difunts sota els ametllers en flor", "Cavalls cap a la fosca", "Els dies immortals" o "Les primaveres i les tardors" són la tendra i càustica crònica d'un món barroc i màgic que des del microcosmos mediterrani atalaia una universalitat tan fabulada com tangible. "Tots els qui vivim a la vora de la Mediterrània tenim moltes coses en comú. La Mediterrània és l'eix de la civilització occidental. Després va produir-se la desviació cap al món anglosaxó —després angloamericà— basat en el pragmatisme, en l'ètica protestant i el lliure examen, tot un sentit de la realitat. El nostre món d'idees és, en canvi, fabulador, propens al transsumpte mític. Al nord succeeix a l'inrevés: tot girarà entorn d'un sentit pràctic de l'existència humana. Jo crec sòlidament en la consciència de la unitat mediterrània", declarava Porcel, tot just després d'un llarg viatge per tota la Mediterrània. Els focs follets de la nit semblaven una advertència que supera el temps i Porcel caminava per l'hort de ca seva, com un retorn als orígens, a les astúcies de l'home antic que sap que viu de la terra i que la terra, precisament, mai no menteix. "Jo sóc aquest camp, aquests avantpassats meus. Nosaltres som el passat. Em magnetitza pensar que trepitjo aquella mateixa terra que trepitjava aquella gent que jo he estimat. Em sento fascinat per la permanència de les pedres, dels arbres, la magnificència del paisatge, tota la vitalitat del nostre planeta i moltes de les construccions que l'home ha erigit en la superfície de la Terra, construccions eternitzades i omnipotents. Tot passa i tot serà història. La vida d'avui, aquesta nit, seran història. Per aquí va passar un home en la nit dels temps i tal vegada fos un lladre o un rei." Entre la gran aventura dels seus argonautes —els mariners i els aventurers del seu poble— i el món de densa passionalitat del seu paisatge natal, Baltasar Porcel trama una obra cada vegada més allunyada del no-res ideològic o de les modes literàries. Reordena la seva "imago mundi" escrivint accions i perills, ironies i lirismes. "La vida és un complex anar i venir de fades i dimonis... Tots som fades i dimonis" diu el narrador de vides que són una fulguració fugaç de l'univers i de sobte poden convertir-se en un rei despòtic i angelical del petit regne del món. Ha viscut de prop, per exemple, la revolució cultural xinesa —com el conflicte àrab-israelià o els fets de maig de 1968 a París— i va veure, amb la convicció que la vida sempre va per davant dels sistemes, com les gents defugien les utopies perquè les utopies anaven contra la vida: "Les formes ideals i perfectes són una aspiració més. L'arbitrarietat és tan fonamental com la raó: això també succeeix amb el lirisme. La imperfecció de la realitat —amb tot el seu bull ric i diversificador— és tan essencial com qualsevol anhel de perfecció ideal" comenta Baltasar Porcel. La suggerència d'un vers homèric omple la nit de confidències. L'hort, les novel·les, els viatges, l'alta remor dels pins: tot el món de l'escriptor Baltasar Porcel parla de l'alè de la vida i de la passió perenne dels homes. "Escriure és una passió i un instint. La terra és infinita. En la història de la humanitat hi ha elements de regeneració i dissolució. Va desaparèixer l'Imperi Romà i pot desaparèixer l'Occident, o bé viurà una transformació profunda. Sempre hi ha, en definitiva, certes continuïtats: l'espècie, els núvols, el mateix riu que sempre porta aigua distinta, com digué Heràclit." Les illes encantades de Baltasar Porcel tenen ara —com les seves novel·les— la plenitud de la nit elemental.

Valentí Puig

EL TEATRE LLIURE

Quan el 1976 la iniciativa de crear una companyia i d'obrir una sala de teatre va prendre el nom de TEATRE LLIURE, rebé automàticament el padrinatge del francès André Antoine que va emprendre la reforma de la recitació i de la presentació escènica des d'una sala modesta de París —El Théâtre Libre— ara fa cent anys. El seu protagonisme en la configuració d'un nou art escènic ha esdevingut històric. De la mateixa manera, el *Teatre Lliure* de Gràcia ha esdevingut històricament cabdal per al teatre català.

Quan el *Teatre Lliure* va obrir les seves portes —l'1 de desembre del 1976— la ciutat de Barcelona comptava amb set locals que programaven temporada: Romea, Barcelona, Apolo, Español, Victoria, Talia i Sala Villarroel. Només a la cartellera de dos d'ells figurava anunciat, esporàdicament, teatre en català. Així doncs, la iniciativa d'obrir una sala nova i de crear una companyia estable, destinada només a la producció d'espectacles en català era un fet important. Els responsables d'aquesta empresa donaven una resposta efectiva als anys de nomadisme del teatre independent i a la manca de continuïtat de les propostes escèniques i dels projectes teatrals de Catalunya.

La sala que ocuparia el *Teatre Lliure* va ser cedida per la Societat Cooperativa La Lleialtat, que tenia la seva seu social a Gràcia, barri barceloni amb una arrelada tradició cooperativista i ex-vila on havien proliferat les societats, els elencs teatrals, els balls i, conseqüentment, els locals. En pocs mesos, les noves instal·lacions van esdevenir les més modernes de l'Estat espanyol. El dia de la inauguració, la gent del Lliure havia remodelat el teatre amb una idea molt clara de la funcionalitat que ha de tenir un habitacle destinat als ritus de la representació. L'espai convencional —escenari, platea i galeria— va ser transformat en una estructura oberta i polivalent que permet de canviar segons les necessitats formals, dinàmi-

ques i econòmiques de cada nou espectacle.

El dia que la companyia del *Teatre Lliure* estrenava el seu primer espectacle —*Camí de nit* de Lluís Pasqual—, el públic va aplaudir fervorosament abans que comencés l'obra, fins i tot abans que hom apagués la llum de sala. Fou un reconeixement a la utopia que començava i un desig manifest que l'aventura que s'iniciava tingués continuïtat i futur. Ara, la utopia ja és quantificable. El *Teatre Lliure* ha estat durant deu anys l'única companyia estable amb teatre propi a Barcelona i una de les realitats més fructíferes i prestigioses del teatre català.

El document de creació recull, des d'un primer moment, les bases fonamentals que han regit el seu funcionament fins ara i que foren resumides en set punts essencials:

1. Teatre estable. 2. Funció pública. 3. Teatre d'art per a tothom. 4. Sala pròpia. 5. Centre autònom de producció. 6. Societat cooperativa com a sistema de gestió. 7. Servei públic, gestió privada.

Exercint el dret a la llibertat i a la independència que han de tenir els creadors, la programació del *Teatre Lliure* ha estat molt diversificada pel que fa a gèneres i autors. Dues constants —programació clàssica i europea— han prevalgut per damunt dels *standards* que s'han anat posant de moda durant els deu anys. Hom pot veure unes constants molt clares en la programació:

1. Excepció feta de dos casos —Pablo Neruda i Tenessee Williams— tots els autors programats han estat europeus. 2. Els autors catalans han ocupat el 23 %. 3. El 48 % són autors del segle XX. 4. El 22 % poden ser considerats espectacles musicals. 5. El 74 % dels autors són clàssics, antics o moderns.

El *Teatre Lliure* s'ha constituït com a realitat, però al mateix temps ha aconseguit de crear públic. Avui la normalització del teatre català és evident. El reforçament del teatre institucional —Centre dramàtic (Teatre Romea), la companyia de Josep Maria Flotats (Teatre Poliorama) i el Mercat de les Flors de l'Ajuntament de Barcelona—, la comercialització de noves empreses —Dagoll-Dagom, Tricicle, Teatre Condal, Tres × 3— i el treball de grups com Joglars i Comediants, han aconseguit una mobilització important de públic. Com a punt d'arrencada d'aquesta realitat, cal reconèixer el treball del *Teatre Lliure* que ha procurat de proporcionar un teatre d'art per a tothom, des d'un local on una comunitat es reuneix per escoltar, veure i fruir lliurement.

En iniciar la seva activitat el *Teatre Lliure* recollia un concepte de creació teatral que, provinent d'un Teatre Independent cansat, volia alliberar-se pretesament del tancament en el qual s'havia allotjat el teatre institucional i comercial durant el franquisme a l'Estat espanyol.

Amb el *Teatre Lliure* hom posava en marxa un nou disseny de companyia que, tenint en compte la qualitat de repertori, la preparació actoral, l'obertura a conceptes i tècniques noves, la creació d'un públic i el rigor en tractar cada un dels elements que configuren l'espectacle teatral, es pogués emmirallar a llarg termini amb les companyies europees més prestigioses.

Per bé que els espectacles estrenats per la companyia han estat dinamitzats artísticament per diversos directors —Lluís Pasqual, Fabià Puigserver, Pere Planella, Albert Boadella, Carlos Gandolfo, Carme Portaceli o Jordi Mesalles— al llarg de tota la seva producció s'ha construït una estètica que dóna al *Teatre Lliure* categoria de marca. Aquest fet, un dels més rellevants, s'ha materialitzat sistemàticament gràcies al treball de Fabià Puigserver, que té un opus de més de 200 escenografies per a teatre en prosa, ballet i òpera. Format a les escoles de Belles Arts i d'Escenografia de Varsòvia, és un d'aquells homes pels quals el treball de l'escenògraf no queda limitat al fet de dissenyar i maquetar. Ell s'implica en la manipulació dels materials i en la construcció. En la seva pràctica confluеix la tècnica més moderna de concebre la globalitat de l'estètica d'un espectacle amb l'ofici tradicional de pintar decorats que, a Catalunya, en diverses escoles ha donat escenògrafs importants: Joan Ballester (1837-1868), Francesc Soler i Rovirosa (1836-1900), Maurici Vilomara (1847-1930), Oleguer Junyent (1876-1956), Salvador Alarma (1870-1941), Josep Mestres Cabanes (1898), etc.

El que podem anomenar l'estètica del *Teatre Lliure* passa pels següents eixos:

- Constant investigació de l'estructura de relació entre l'espai escènic i l'espai d'espectadors.
- Importància del tractament dels terres de l'escenari que prenen un valor significatiu.
- Utilització del vestuari com a llenguatge paral·lel al treball de l'actor i sempre al seu servei.
- Recerca de material i textures noves.
- Utilització d'un color predominant en cada espectacle.

La dinàmica creativa i el mètode de treball fan que la figura del director sigui la peça principal dels espectacles del *Teatre Lliure*. Bona part de les decisions de programació, de repartiment i de realització són responsabilitat d'ells. Aquest model és el més habitual a la majoria de teatres d'Europa durant el segle XX, sobretot a partir de l'aparició del concepte de "mise en scène" que li confereix el paper de l'autèntic creador d'un espectacle nou i personal més enllà del text escollit.

Els directors que més habitualment han treballat en el *Teatre Lliure* i especialment Lluís Pasqual han construït un estil actoral i un concepte de representació propis. Pasqual prové del teatre independent i s'ha format al *Lliure*, ultra haver fet estades al Teatre Narodovy de Varsòvia i al Piccolo Teatro i a l'Scala de Milà. Ha estat un dels directors més joves i més prestigiosos de l'Estat espanyol; actualment, a més, és director del Centro Dramático de Madrid.

Quan el *Teatre Lliure* va estrenar el seu primer espectacle la mitjana d'edat dels actors de la companyia rondava els vint-i-cinc anys. Eren uns actors amb una experiència més o menys minsa. Deu anys després la majoria d'aquests actors han esdevingut uns professionals de vàlua indiscutible. El treball conjunt i continuat d'actors i directors ha fet possible el fet de crear un llenguatge actoral propi. Des d'aquest punt de vista hi ha hagut un factor peculiar: la proximitat de l'espectador. Els actors mostren els seus personatges a un metre de distància. Això obliga a un equilibri entre el gest expressiu i la intimitat i exigeix d'utilitzar la veu, el cos i els sentiments amb una perfecció de rellotgeria. A més, els actors que han treballat assiduament al *Teatre Lliure* porten moltes hores d'entrenament conjunt i formen part d'una escola que, sense formalitzar plantejaments teòrics, ha construït un estil i un mètode fet amb la pràctica diària.

Dos motius han forçat el *Teatre Lliure* a sortir de la seva seu a partir de la temporada 1978-79. D'una banda l'interès de moltes localitats dels Països Catalans per veure els seus espectacles. D'altra banda, la voluntat de mostrar fora del país la seva realitat com un exponent del teatre català. Des d'aquest punt de vista, a tot arreu han actuat en català i han procurat de difondre a més l'entorn que feia possible els seus espectacles portant i explicant arreu la seva concepció del teatre.

Pel que fa als Països Catalans han efectuat 224 representacions a trenta-sis localitats. Han sortit fora de Catalunya en sis ocasions i han realitzat un total de 75 representacions.

Joan Castells i Altirriba

MÚSICA

A. SCHÖNBERG I BARCELONA

Arnold Schönberg és, sens dubte, un dels grans noms de la Història de la Música i un nom fonamental —com *Picasso, Einstein* o *Freud*— en el desenvolupament cultural del nostre segle; un artista capaç d'encarnar novament el mite fàustic en la figura d'*Adrià Leverkühn* sota la ploma de *Thomas Mann*. Cada obra era per a ell una nova aventura de l'esperit, solució a un problema específic que aconseguia com a resultat d'una intensa i profunda reflexió, penetrant així —dintre d'un ric expressionisme— nous regnes de sensacions. Així com *Le Corbusier* revolucionà el món de l'arquitectura establint el *"Modulor"*, Schönberg crea també un sistema propi d'ordenació dels sons, el *"Dodecatonisme"*, que, tot sintetitzant el passat, li obre perspectives inèdites i absolutament originals, l'allunya de la clàssica gramàtica musical i li fa descobrir l'estructura d'un nou llenguatge.

Fa ara més de cinquanta anys que fou escrita a la nostra ciutat, dins l'estètica d'aquest nou llenguatge, gran part de l'òpera "Moses und Aron", l'obra potser més important del compositor més controvertit del nostre segle.

El fet que Schönberg es traslladés a Barcelona —sembla que fou per motius

de salut, a la recerca d'un clima més propici a l'afecció d'asma que patia ja des de la Gran Guerra— és degut principalment al vincle establert amb el seu deixeble català d'origen suís, el compositor *Robert Gerhard*. El mateix Gerhard fou qui, ja l'any 1925 (29 d'abril), féu possible l'estrena a Barcelona del "Pierrot lunaire", polèmic en el seu moment, del seu mestre en el marc de l'Associació "Da Camera", obra que, per cert, fou dirigida pel mateix autor i que acabà en escàndol. Schönberg coneixia, doncs, Barcelona i aquí tenia un grup de bons amics entre els quals es comptava *Pau Casals*. El sojorn del compositor a Barcelona tingué una duració de nou mesos —els que van de principis d'octubre de 1931 al 30 de juny de 1932— durant els quals continuà la seva intensa activitat creadora.

A tall de dada interessant hem de dir que Schönberg escollí com a residència per a la seva estada a Barcelona, de la qual se sap que guardà sempre un agradable record, una casa modernista del carrer Baixada de Briz número 14 (actualment 20-22), a Vallcarca, una torre que encara conserva una placa commemorativa del pas del gran músic per la nostra ciutat i que porta la inscripció següent: "Arnold Schönberg compuso en esta casa durante los años 1931-32 parte de su obra Moisès y Aarón", placa que va ésser col·locada l'any 1955 per un grup d'admiradors del compositor integrat per Josep Soler, Antoni Tàpies, J. E. Cirlot, José Luis Delàs i Albert Manent. Les edificacions que ara rodegen la finca han ofegat l'espai visual exterior i actualment aquesta placa està situada en un lloc poc visible.

D'altra banda aquesta torre és una edificació del famós arquitecte modernista *Salvador Valeri i Pupurull* (pare de l'actual propietari) realitzada entre els anys 1928-30 llogada al compositor quasi tot just acabada. En relació amb la casa —aspecte aquest que honora l'arquitecte català— hem pogut saber que, per iniciativa de Schönberg, existeix a *Los Angeles (Califòrnia)* una torre idèntica a la de Barcelona. Hem de dir que el barri de Vallcarca era en aquell temps particularment distingit i residencial, tocant al Parc Güell, dominant la gran urbs que quedava als seus peus. Aquesta part de Barcelona on mor el carrer Verdi era un lloc tranquil i summament apte per a un treball intellectual, aspectes tots ells que responien perfectament al gust del compositor, el qual desitjava viure als afores de la ciutat.

Un altre punt important referent a Barcelona és que aquí nasqué la filla petita de Schönberg (7 de maig de 1932) i se li posà un nom tan català com el de *Núria*. Més tard, havia d'ésser l'esposa del compositor italià, de tendència avantguardista, *Luigi Nono*. Tot recentment, recordant després de mig segle l'efemèride del pas per Barcelona del compositor vienès així com de la composició de l'obra a casa nostra, es donà amb tots els honors al *Gran Teatre del Liceu*, la 1.ª audició espanyola de l'òpera "Moses und Aron", en una extraordinària realització que obtingué un èxit sorollós. Fou aquest 2 de novembre de 1985 que Núria Schönberg assistí a la representació i ho aprofità per visitar la seva casa natal.

Durant la permanència del compositor a la nostra ciutat, l'Associació Obrera de Concerts li dedicà el diumenge 3 d'abril de 1932 un concert-homenatge amb un programa monogràfic, i fou Schönberg mateix qui dirigí l'Orquestra Pau Casals. Anton Webern vingué a dirigir alguna vegada durant aquest període. Recordem que la Barcelona d'aquella època republicana estava al corrent dels moviments culturals europeus i que encara l'any 1936 pogué ser estrenat al Palau de la Música Catalana i dintre del Festival de la S.I.M.C. el concert pòstum per a violí d'Alban Berg dedicat "A la memòria d'un àngel", obra que ha passat a ésser un clàssic del gènere en el context de la música del segle XX. Això succeïa pocs mesos abans que l'esclat de la nostra Guerra Civil posés fi —tot obligant l'exili de molts intel·lectuals com ara R. Gerhard— a una època que es manifestava prometedora i efervescent.

A través dels membres de l'*Associació Catalana de Compositors* podem comprovar actualment que la petjada de l'Escola de Viena a Catalunya ha estat profunda en la incidència que ha tingut en alguns compositors catalans. L'*expressionisme* que es deriva del nou llenguatge vienès ha influït posteriorment l'estètica de músics catalans com ara el nostre degà de l'Associació, Joaquim Homs, que fou deixeble directe de Gerhard, J. J. Olives, B. Casablancas (entre els més joves), sense oblidar la figura d'en Josep Soler, amb tota la seva càrrega emotiva i filosòfica, derivada de l'herència del gran mestre austríac.

Carles Guinovart

VIATGES

L'EMPORDANET

Els ciutadans de Catalunya, com tots els habitants d'arreu del món, viuen també de tòpics. Un dels més habituals és la idea que Catalunya, tot i ser un país petit, té de tot: mar, muntanya i plana. La síntesi dels tres elements podria trobar-se en la comarca de l'Empordà. Si els catalans haguessin de triar quin dels paratges del seu país els sembla de més bellesa, probablement la majoria escollirien algun racó de l'Empordà.

L'Empordà se situa a l'extrem nord-oriental del Principat de Catalunya. Els Pirineus hi són a tocar. De fet, l'imponent Cap de Creus, que s'endinsa en el mar, és l'última extremitat d'aquestes muntanyes que han servit per separar els catalans del nord dels de la península.

Generació rera generació, els fills de l'Empordà i els nou-vinguts han parlat, escrit i cantat sobre aquesta terra. Un dels empordanesos més il·lustres del segle vint, l'escriptor Josep Pla, en va fer un motiu literari permanent. Hi va trobar una mena de font d'inspiració. Nat a Palafrugell, Josep Pla va saber descriure els llocs i la gent d'aquesta comarca i treure'n lliçons universals d'humanitat i d'ironia. Ell fou un gran viatger en èpoques on els viatges no eren fàcils. Va parlar de molts països. Va arribar a fer crònica política parlamentària, una activitat que molt pocs escriptors contemporanis s'atrevirien a fer. I sempre va tornar a l'Empordà, i més concretament a l'Empordanet (l'Empordà petit), que es va convertir en el rovell de l'ou de les seves creacions.

Segurament el lector deu haver intuït que tota l'estona parlem d'allò que els turistes anomenen la Costa Brava; els turistes i molts catalans, sobretot els de ciutat. I també els hotelers, que han popularitzat el nom arreu del món. La famosa Costa Brava, amb aquest nom, té menys de vuitanta anys. Fou un periodista barceloní qui començà a utilitzar l'expressió en un famós article de "La Veu de Catalunya". És per tant una denominació nova i inventada. No es tracta, doncs, d'una discoteca de Lloret o de Platja d'Aro, ni d'un bloc d'apartaments malgirbats. La Costa Brava és, sobretot, una combinació de colors: el blau del mar, el verd dels pins i de les alzines, i els ocres marronosos del suro i els camps de blat. A un dels millors periodistes actuals, Manuel Ibáñez Escofet, sempre li agrada de dir que ell és un gran expert en els tons verds gràcies al fet que ha passat llargues temporades a l'Empordà. I ha escrit nombrosos articles dedicats només a explicar els matisos del color verd que s'hi troben.

Com deuen veure, una terra així no és una terra qualsevol. Observem, per exemple, la vila de Calella de Palafrugell. Els últims anys, ha esdevingut una mena de "Meca" del turisme català. La massificació, tanmateix, no ha estat capaç de destrossar l'intens contrast entre el blau del mar i el verd dels pins que es vinclen, sense que ningú no els deturi, cap a l'aigua. Quan el viatger s'hi atura, haurà de visitar les cales on milers de persones s'apinyen per banyar-se i lliurar-se als jocs aquàtics. Caldrà que s'assegui, de nit, en alguna de les nombroses terrasses que hi ha a tocar de mar. La circulació hi és prohibida i l'únic soroll que se sent és la remor de les onades i el xiuxiueig constant de la gent. La primera vegada, el visitant ha de complir amb el ritual de prendre un "cremat", una forta beguda marinera que es prepara en un recipient de terrissa i és feta a base de cafè i rom que es deixa cremar. Si hi ha sort, les llums de les barques de pesca completaran el quadre a l'horitzó.

El mar no és les platges. Durant el dia convé defugir les cales i anar a parar als nombrosos racons que envolten la vila. Per ser selectiu, es pot triar, en primer lloc, la "banyera de la russa" anomenada així perquè és aquí on va anar a raure una princesa russa fugitiva de la revolució bolxevic. És un racó singular. És ben difícil trobar un lloc que s'hi pugui comparar, en tota la Costa Brava. En segon lloc, es pot triar el cap de Planes. Al davant apareixen les petites

Illes Formigues, un lloc que encara conserva les ressonàncies d'antigues batalles entre corsaris i entre catalans i francesos. Més avall de Calella, exactament a deu quilòmetres, hi ha la ciutat de Palamós. Això ja no és un poblet com Calella on, per cert, a l'hivern, no hi resten ni els hotelers. Palamós és una ciutat amb una forta personalitat pescadora, comercial i cultural. A l'estiu la població es multiplica per mil. Hi arriba gent d'arreu. El barri antic és el nucli principal de la ciutat que, quan fa calor, s'estén al llarg de la gran badia, tan característica de la població.

Recomanem al visitant un viatge. S'ha de fer amic d'un pescador i l'ha de convèncer que el dugui a la mar. Sortiran de matinada. Tornaran pels volts de les cinc de la tarda. Al port els esperarà una gernació de peixaters, hotelers i ciutadans de tota mena que participaran a la subhasta del peix. Per poder fer-ho cal conèixer el codi dels pescadors. Si hom no el sap, és molt possible que acabi pagant la sardina a preu de salmó. El millor és, doncs, adquirir el peix a les botiguetes del costat que es munten immediatament després de la subhasta. Durant la sortida amb la barca, el viatger haurà conegut alguns dels estris tradicionals i les maneres de pescar de tota la vida: la fluixa, l'arrossegall, el volanti...

A Palamós gairebé cada dia hi ha mercat al matí. Les pageses de la rodalia hi porten a vendre fruites, verdures, hortalisses... És l'altra Costa Brava, la que es troba dos quilòmetres terra endins. No fa pas tants anys que la majoria de la població empordanesa vivia de l'agricultura. Aquesta activitat encara hi perdura amb força. S'explica, i sembla que amb tota la raó, que els joves agricultors que heretaven els conreus dels seus pares rebutjaven les terres a tocar de mar. La sal i la tramuntana no les feia bones per llaurar. Poc temps després, els més beneficiats van ser els fills petits que les havien rebudes si vols per força. Són aquests els que s'han fet milionaris gràcies a l'especulació.

Calella és la bellesa; Palamós és la ciutat turística que conserva la seva base econòmica malgrat el turisme. Però la tradició i la distinció a la Costa Brava també té un nom: S'Agaró. Es troba més al sud de la costa de Palamós. Quan el nom de "Costa Brava" no existia, quan no hi havia ni una sola sala de festes, quan els francesos no havien passat de Cadaqués i quan l'únic transport era l'ase, a S'Agaró ja s'havia instal·lat la primera colònia d'estiuejants, de Barcelona sobretot, que van quedar-se amb el bo i millor del paratge. S'Agaró és bàsicament una cala força gran, un barri de torres impressionants i l'hotel Sa Gavina.

El denominador comú de Calella, Palamós i S'Agaró és el mar. Però passar per l'interior també té el seu encant, especialment el menjar bo i barat que ofereixen les fondes de qualsevol poble petit.

Albert Viladot

VIATGES

MENORCA

Si el viatger s'acosta a Menorca amb avió podrà intuir de seguida l'atractiu fascinant de la terra que l'espera. Vista des de l'aire l'illa, que té forma de mongeta, de ronyó, sorgeix als nostres peus com la reproducció a escala d'un món net, lluminós, contrastat, mediterrani, mesurat, com si es tractés d'un gran país en miniatura que aquí tenim a l'abast de la mà. Menorca té, però, poc més de 700 quilòmetres quadrats d'extensió. És, doncs, una mica més gran que Singapur, però deu vegades més petita que Còrsega i deu mil vegades menor que Austràlia.

Menorca és la més oriental de les illes de l'arxipèlag de les Balears, a la Mediterrània, al sud del golf de Lleó i prop de les costes catalanes i del País Valencià. És la més oriental i, segurament, la menys coneguda de l'arxipèlag, fora de les nostres fronteres. Lluny de l'explotació turística massiva de Mallorca i de l'estrident "estar de moda" d'Eivissa, Menorca és una illa que, més que turistes, crea adeptes, persones fascinades pels colors de la terra i del mar menorquins, reincidents enamorats de les corbes suaus del seu paisatge, de l'amorosiment de la llengua del país i del ritme calmós de la vida a l'illa.

De l'aire estant, els ulls se'ns en van de seguida al delicat perfil del contacte de l'illa amb la Mediterrània, el mar amb més història. La costa menorquina és bellament esquerpa i accidentada. Hi ha platges obertes i amples de sorra fina, com les de Son Bou o Sant Tomàs, al sud, i d'altres més recollides, com l'Arenal d'en Castell o la de Santa Galdana (la més bonica de l'illa, segons la memòria popular dels menorquins), totes destí habitual dels turistes. L'amant d'un mar i d'una costa més originals, però, es llançarà amb passió a la coneixença dels centenars de cales i caletes, algunes encara avui inaccessibles per carretera, on el sol fa esclatar l'aigua en verds i blaus inimaginables i on la capbussada, el passeig, els banys de sol o la pesca submarina poden ser actes tranquils, únics, gairebé solitaris. Vista des de dalt, destaquen també els ports naturals de Fornells i Maó (aquest, de 5'5 km de llargària i una amplària mitjana de 700 metres, és un dels més importants de la Mediterrània) i els caps de Cavalleria i de Favaritx, tots dos a la costa nord, la més esquerpa, des d'on la sortida o la posta del sol són espectacles memorables.

Tant com la costa, l'interior de l'illa és una capsa de sorpreses. El territori hi és suaument ondulat, amb el Toro, el sostre menorquí (350 m), al bell mig, un mirador excepcional que les tardes de cel net permet veure i destriar clarament les dues grans regions de l'illa: la de Tramuntana, al nord, més verda i muntanyosa, i la de Migjorn, al sud, plana i suaument inclinada vers la costa meridional, solcada per petits torrents i rierols. El clima és mediterrani marítim, temperat i estacional, quant a pluges i vents (el vent més important és el del nord, la popular *tramuntana*). Les taques espesses de boscos de pins i alzines del centre i el nord de l'illa alternen amb el característic paisatge agrícola i de sotabosc (amb camps i tanques de pedra que els quadriculen d'ençà de generacions) i van desapareixent a mesura que ens acostem a l'aeroport, cap al sud, deixant pas als ullastres i les figueres.

Els poc més de cinquanta mil habitants de Menorca es reparteixen entre dues ciutats (Ciutadella, a l'oest, la primera que hem vist des de l'avió venint de la Península, i Maó, a l'est, el punt més oriental), una colla de pobles (Alaior, blanc i pla; es Mercadal, als peus del Toro; l'industriós Ferreries...) i els molts *llocs* (cases de pagès) que hi ha escampats per l'illa, exemples d'una arquitectura rural única que ha atret l'atenció dels especialistes. Maó és la capital administrativa, Ciutadella la seu episcopal i la capital històrica. Una història, la de Menorca, tan llarga i rica com la del mar que l'envolta. L'abundor de monuments megalítics (*taules, navetes, talaiots*...) ha fet que es parli de l'illa com d'un gran "museu a l'aire lliure" i dóna fe de la importància de la cultura talaiòtica, que es desenvolupà des dels darrers segles del segon mil·lenni abans de Crist fins a la romanització, amb contactes amb fenicis i grecs vers el segle VII. Després vingueren els romans, els vàndals, els bizantins, l'ocupació musulmana i, el 1287, la conquesta catalana (el 17 de gener, diada de Sant Antoni, patró de l'illa , i de la commemoració d'aquest fet, ha estat declarat "festa del poble de Menorca" per l'actual Consell Insular). Durant el segle XVI l'illa va haver de defensar-se dels turcs i el 1712, pel tractat d'Utrecht, passà a formar part de l'imperi britànic. El segle XVIII se succeïren les ocupacions anglesa, francesa, anglesa, espanyola, novament anglesa i, finalment i definitiva, l'espanyola de 1802. Els seixanta-sis anys de dominació anglesa van deixar a l'illa, entre d'altres, la vil·la on feia estada l'almirall Nelson (i, segons diuen, lady Hamilton), la tradició del gin, una colla de paraules assimilades al menorquí i un curiosíssim aire britànic de l'arquitectura urbana, en plena Mediterrània.

Passejant pels pobles i les ciutats de l'illa, pel camp (fresc i verd a finals de l'hivern, color terra i roca a les acaballes d'estiu) i per la costa, és fàcil endevinar el perquè de la cobejança de tants pobles. Cadascun dels trets definidors de *sa roqueta* (nom popular de Menorca) és un atractiu que encaixa amb els altres i s'hi suma. Ho és la mar, ho és el clima, ho és la tramuntana, ho són la història i les petges de les diferents civilitzacions, ho és l'arquitectura, ho és la parla dolça dels illencs, ho són el peix fresc, la *caldereta* de llagosta, el formatge i la sobrassada i el gin i els pastissets. Un tessel·lari petit, preciós, ancorat en plena Mediterrània. Una petita civilització.

Jaume Subirana

DE CAMBRILS A CALAFELL

Hi plou poc. De fet, aquesta petita part del país —uns trenta quilòmetres de costa al sud-oest de Tarragona i uns altres trenta al nord-est de la ciutat— ha patit, de sempre, problemes d'aigua. Tampoc no hi fa massa vent, tot i que el mestral —que diuen que conforma un caràcter especial, tendent a la genialitat imaginativa i a l'individualisme sorrut— quan s'hi posa bufa de valent. De sol, però, n'hi ha a dojo. És el que anomenem un benigne clima mediterrani, com ho és el seu paisatge: platges ben llargues i amples, retallades per rocams fantasiosos, amb pinedes, canyissos, petits muntanyams i aiguamolls. Diuen que fa bo d'estar-s'hi.

Els legionaris romans —i els funcionaris imperials i els sacerdots de la religió oficial— foren els primers forasters que s'hi establiren sedentàriament. Van baixar per la via Augusta, venint del Nord, i hi van aixecar la capital de la *Tarraconensis*, una de les seves vastes províncies. Si passegeu per Tarragona, l'antiga ciutat us por mostrar múltiples vestigis de les petjades romanes: les muralles, l'amfiteatre, la necròpoli, el circ —que just ara comença a ser restaurat—, el fòrum, el pretori i una multitud de petites restes que són presents arreu. Sembla que construir un metro a Tarragona seria tan difícil com a la mateixa ciutat de Roma. De fet, cada vegada que s'aixeca un carrer —per renovar-ne els arbres o les conduccions de gas— o s'enruna un vell edifici per edificar-ne un de nou, les obres queden momentàniament paralitzades per alguna troballa arqueològica, petita o gran, tant se val. L'antigor imperial de la ciutat s'estén pels voltants i també podem trobar d'altres vestigis d'aquells anys resseguint la via Augusta, de dalt a baix, en la costa veïna: l'Arc de Berà —al peu de l'actual carretera nacional—, la vil·la del Moro —a Torredembarra— i la dels Munts —a Altafulla—, l'agulla del Mèdol —a Tamarit— i la torre dels Escipions —a les portes de la ciutat.

Els romans, amb el temps, van haver de marxar, una mica cuita-corrents. Vingueren d'altres hostes, el país es repoblà i patí guerres, victòries i derrotes —més d'aquestes que de les altres— alegries i tristeses. I, cap allà els anys cinquanta i seixanta d'aquesta centúria, començà la darrera allau de visitants: els que venien a passar-hi les seves vacances. Alemanys, anglesos, belgues, escandinaus, francesos, holandesos, italians..., al capdavant dels quals hi hagué, si més no, en el borrós record dels seus habitants, les mítiques sueques, símbol d'uns certs aires lliures i prohibits en uns temps de foscor. D'uns primers banys nocturns, només amb una tovallola que esperava el retorn d'un cos humit, d'uns cossos humits, i una moral d'uniforme, barret estrany i capa llarga, que feia veure que perseguia contrabandistes de nit, tan mítics, i tan històricament reals, com aquelles sueques —alemanyes, angleses, holandeses...— dels primers bikinis.

I, no tan a poc a poc com hauríem volgut, els pobles de la costa, aixecats en turons un xic allunyats del mar, van veure com s'anaven engrandint, especialment els seus nuclis més propers a l'aigua, bastits no feia gaire, quan el perill dels pirates nord-africans s'esvaí del tot. I canviaren molt, sense deixar de costat, però, la seva pròpia manera de ser.

Cambrils, si comencem avall, és encara, i avui potser més que mai, aquell port en que es menja molt bé, com ja remarcava Francesc Eiximenis, religiós i escriptor costumista, al segle XIV. Salou, una ciutat cosmopolita al bon temps i nucli de la diversió nocturna els caps de setmana, no ha oblidat quan Jaume I, a començaments del XIII, un dimecres de bon matí i amb ventijol de terra, en va salpar per conquerir l'illa de Mallorca. Tamarit, petit i reclòs, ja a l'altra banda de Tarragona, recorda que el redescobriren, a començaments del nostre segle, els pintors Ramon Casas i Miquel Utrillo, amb un peu a París i l'altre a Barcelona. Pels carrers d'Altafulla, monumentals i nobles, que emmarquen un ambient de regust encara medieval, no han deixat de ressonar-hi les històries de bruixes, i algun bruixot. Com a Torredembarra són vives les dels indians: pagesos, pescadors, petits comerciants i mariners que anaren a Amèrica a fer fortuna, en tornaren rics i acabaren fent de mecenes de grans artistes i donant nom a obres mundialment reconegudes, com el cas dels Güell amb Antoni Gaudí. O les platges del Vendrell —Sant Salvador i Comaruga—, amb la placidesa, a la sorra mateix, de la casa on visqué el seu fill més universal, Pau Casals, una visita recomanable en un dia mig emboirat quan els visitants temporals ja han buidat vora mar i del violoncel del mestre sembla que surti encara, suau i llunyà, el *Cant dels ocells*. I, ja al final del recorregut, quan s'enfila el camí de retorn al nord, la Calafell novel·lada per Carlos Barral, Juan Marsé i Gabriel García Márquez, plena de bars, des d'on intel·lectuals ciutadans admiren —amb la complaença de vells pescadors i no massa secretament— joves de sexe a vegades més incert que d'altres, i amb un vell sanatori, fantasmal davant l'aigua, entre orgullós i derrotat.

Dels romans a les sueques, de Cambrils a Calafell, retalls de platges i rocams d'un tros d'aquest país. D'uns homes i unes dones que encara conserven costums ben propis, una manera de parlar ben definida i una gastronomia específica, que és de llepar-s'hi els dits. Per acabar d'estar-hi bé, sense gaire pressa, amb la tranquil·litat de qui sap que ja plourà un dia o l'altre, que rera el mestral vindrà una llarga bonança, que tots els que passen deixen petjades. Amb el temps suficient com per viure les diverses sorres, els roquers abruptes i acollidors, els muntanyams supervivents i que serven zelosament les seves històries. Amb l'esperit prou despert per estar d'acord amb qui considera que vista des del mar, la Tarragona més propera al port, malgrat les disbauxes industrials —el disbarat petroquímic—, té una certa retirada a Marsella.

De fet, el mar és el Mediterrani. I, vistes de lluny, del mar estant, totes les costes s'assemblen. Com aquestes gavines que semblen xarrupar de les seves aigües, a la mateixa platja o perseguint —golafres— les xarxes de les petites barques de pesca. Ja se sap, no hi plou gaire.

Josep Bargalló Valls

L'ALTA MUNTANYA, L'ALTRA CARA DE L'ESTIU

Quan apareixen les paraules "Catalunya" i "estiu" juntes, la major part de les persones que coneixen aquest país o que senzillament el saben situar dins el mapa d'Europa, ho associen immediatament a la imatge de les platges, la sorra, l'aigua, la calor, la gent que ho inunda tot, etc. Això, però, no és del tot cert. Catalunya és una terra dual on, a més a més d'aquest estiu turístic de costa, s'hi pot trobar un estiu relaxant, fresc, verd, més solitari i desconegut; és l'estiu a l'alta muntanya.

El visitant que vulgui conèixer aquesta cara amagada del país té una immensitat de possibilitats per a escollir. La més recomanable per la seva extensió i, per tant, per la major diversitat que ofereix al visitant és la ruta dels Pirineus, un viatge de més de tres-cents quilòmetres, fet a una alçada superior als mil metres, entre la Vall d'Aran i les comarques més orientals de Girona. Iniciant el viatge en aquesta ciutat, sens dubte una de les majors belleses del Principat, el visitant s'ha de dirigir cap a Banyoles, encara en el pla, on es pot veure un immens estany conservat com a zona ecològica de primer ordre i on es poden practicar tots els esports d'aigua. El recorregut continua cap a la ciutat

d'Olot, un dels centres importants de Catalunya i capital de la comarca de la Garrotxa. La ciutat està envoltada d'una zona volcànica inactiva i marca amb claredat el límit entre el pla i l'inici de l'alta muntanya. A partir d'allà el visitant pot recórrer una llarga i tortuosa carretera que el conduirà als poblets de Camprodon, Setcases, Molló, Baget, etc. petites localitats que serveixen a l'hivern de base per als esquiadors que practiquen aquest esport a les pistes de Vall-Ter. Aquí el paisatge ja ha canviat absolutament i s'apropa més a la imatge tòpica de la Suïssa alpina que a la tòpica també de la mar Mediterrània.

Ara cal tornar per la mateixa carretera però en direcció a Sant Joan de les Abadesses on es visitarà el monestir. D'aquest monestir a un altre, el de Ripoll, a pocs quilòmetres, per a iniciar tot seguit el pas d'un dels ports de muntanya més importants de Catalunya, el de Tosses. A l'inici del trajecte val la pena, però, desviar-se i visitar el poblet de Queralbs. Quan arribem al cim de la collada veurem una impressionant panoràmica de les comarques del Ripollès al sud, i de la Cerdanya al nord. Des d'aquí es poden visitar les pistes d'esquí de la Molina i els poblets de Fornells i Dòrria. A l'altre vessant de la collada trobarem Puigcerdà, una de les ciutats més importants del Pirineu català, centre comercial i d'estiueig de qualitat. Es recomana visitar els pobles d'Alp i Llívia, aquest darrer situat dins territori francès però sota legislació espanyola; la seva església i una de les farmàcies més antigues d'Europa són els llocs més destacats de la vila.

La propera etapa va de Puigcerdà a Andorra, parant a Meranges i Martinet on es troben dos dels restaurants més recomanables del país: l'hotel Boix i Can Borrell.

Per la Seu d'Urgell entrarem i sortirem d'Andorra. La visita a aquest petit estat inclou gairebé la seva totalitat, recomanable pels seus paisatges, compres i l'encant d'una societat situada entre el segle XIX i el XXI.

De la Seu anirem a Viella per Sort, Llavorsí, Espot, el Port de la Bonaigua fins a Bossost, de nou el límit amb l'Estat francès. Aquesta zona, anomenada la Vall d'Aran, té llengua i tradicions pròpies i diferenciades, i és sens dubte d'una gran bellesa, potser la més significativa d'aquest estiu verd que recomanem conèixer.

Aquest recorregut és realitzable amb uns set o vuit dies de dedicació, i ens mostra un dels aspectes que marca profundament la realitat nacional de Catalunya. En els darrers anys ja ha aparegut un turisme exterior que s'interessa per aquesta cara amagada i que conviu tranquil·lament amb el turisme majoritari del país. Un turisme que vol allunyar-se del brogit, el soroll, les aglomeracions i alhora endinsar-se més en el coneixement específic de la nostra societat.

La tornada pot fer-se en direcció a Barcelona, passant per la ciutat de Lleida, o si es vol anar cap al Nord travessant la frontera per Bagneres de Luchon.

Si la seva voluntat no és dedicar tant de temps al recorregut muntanyenc, però si conèixer i gaudir de l'alta muntanya, l'altra possibilitat és visitar la zona del Montseny situada a pocs quilòmetres de Barcelona. Aquesta serralada és un immens parc forestal envoltat de poblets —alguns d'ells una mica més grans que els del Pirineu—, com Aiguafreda, Viladrau o Breda. Aquí cal visitar Santa Fe, Sant Marçal... fer excursions al Turó de l'Home o al Matagalls... i conèixer l'Hotel Sant Bernat, situat enmig d'una naturalesa esclatant.

En conjunt, una nova possibilitat, una porta oberta per a conèixer un estiu diferent i complementari al de les costes catalanes. Un recorregut que permetrà al visitant completar la visió del país i, sobretot, la seva comprensió més profunda.

Montserrat Payés

VIATGES

EIVISSA O EL VIATGE IMMÒBIL

D'arribada per mar, el perfil de la ciutat d'Eivissa —illa de l'arxipèlag balear, en la plenitud mediterrània— té la presència sensual d'un sortilegi, de bon matí sobre la blavor de la petita badia. L'illa —encara somnolenta— sorgeix com una lenta revelació, fascinada per la densitat llatina i un aire remot. Dues estàtues romanes —un duumvir togat i la deessa Juno— custodien l'entrada a la ciutat vella que, amb la derrota de Cartago, fou part del gran Imperi Romà, amb ple status de ciutat confederada. Quan fenicis i cartaginesos dominaven les rutes marítimes, Eivissa era una població cosmopolita i esplendorosa. Amb els cartaginesos, Tànit —deessa de la sensualitat i de la vida fecunda, simbolitzada pel colom i la magrana— tutelava l'illa que modernament ha rebut la visita dels qui cercaven un nou quietisme: aquells desposseïts del benestar espiritual d'Occident —per bé que hereus del benestar material— han arribat a hores d'ara a comprendre que l'escepticisme mediterrani era una lliçó aprofitable. L'illa dels estius de la "jet set" i de les discoteques babèliques encara té una silueta de platges perfectes i d'una llum que és una invitació al viatge immòbil.

Eivissa conegué totes les invasions possibles: els navegants de la Mediterrània arcaica, grecs i cartaginesos, les naus romanes, els vàndals, els ostrogots i l'Imperi de Bizanci, els sarraïns i els vikings. Hi foren adorats Tànit, els déus romans i Al·là. Al port, un monument proclama l'agraïment d'Eivissa —quatre vegades assaltada pels turcs— als seus corsaris. A la vella ciutat perduren els blasons dels llinatges més nobles, a les façanes dels casals patricis. Dificilment el frenesí internacional podria pertorbar per sempre el repòs dels carrers i les placetes, en pausada metamorfosi des de la sortida del sol fins a la caiguda de la fosca, sensible com un miratge a la llum encegadora d'agost o a la suavitat tardoral. L'illa té una superfície de 567 km^2 i un paisatge sense gaires elevacions, amb romaní, bruc d'hivern i sivines. A la ruralia, les esglésies —refugi en cas d'atac— amb campanar i porxo de missa, conserven formes de mesquita àrab. Fulgura l'emblanquinat de les cases, auster a bellesa volumètrica on s'afegeixen cúbicament nous volums modulars quan manca espai: tota una teoria de la funcionalitat molt apreciada pels arquitectes contemporanis. Aquell emblanquinat de les cases eivissenques, a les nits de lluna, té qualitats de fosforescència.

El paisatge eivissenc fou destí de la contracultura, en un temps perdut de la civilització occidental. A redós dels atavismes illencs, el desencís dels grups juvenils dels anys seixanta mirava de retrobar una pauta d'existència més a la mesura de l'home. Eivissa esdevingué la meca d'un pelegrinatge que podia iniciar-se a Berkeley, Manhattan o Carnaby Street i acabar a una platja solitària de l'illa, abans de projectar una nova etapa que arribaria fins a Katmandú. Aleshores les cerimònies contraculturals tenien lloc on dècades abans els ritus de la pagesia indígena encara feien acte de presència. A la ciutat vella, la catedral és exemple d'un fascinant palimpsest arquitectònic: fou construïda sobre un antic temple gòtic, el qual ja havia estat edificat sobre una mesquita àrab i la mesquita ja s'havia aixecat on abans hi havia temples púnics i romans. Tal vegada aquesta sedimentació de factors antagònics i l'endogàmia pròpia de la societat eivissenca són els dos pols que sumen tolerància i supervivència i conviuen amb tots els ritus i follies cosmopolites quan la calma impertorbable sap mantenir vives tantes nits d'estiu amb l'apogeu de dues-centes sales de festes i tres mil bars.

Però els atractius de la prosperitat no torben del tot l'equilibri antropològic de l'illa: parlar de les dues Eivisses cada vegada que un naufrag internacional de les darreres modes i trepidacions passa a la vora d'una vella pagesa eivissenca tota endolada tal vegada és una incomprensió perquè Eivissa —al ple de l'estiu o a cada matí d'hivern als cafès on s'aplega la població cosmopolita flotant— és una simbiosi única i paradoxal, un únic microcosmos vivificat per incompatibilitats superades, interessos ben entesos i les contradiccions que la vitalitat assimila a l'acte. Més enllà dels hotels i les discoteques hi ha un petit bosc de sivines, i més enllà, la cala inèdita, majestuosa de sol i cap al tard punyent. Quan cau el sol, tot semblaria una nostàlgia sense objecte. A la ciutat vella, cada tombant porta a un nou angle de visió de bell i vell laberint, a fi d'obtenir al mirador que domina el port una definitiva victòria de la mirada sobre la mar i l'illa. Les salines d'Eivissa creen il·lusions de quietud i a la vegada les il·lusions òptiques de l'aigua que lluenteja per un cop de vent als estanys o quietament s'evapora amb la llum encegadora del migdia. Els antics digueren que Eivissa estava situada a tres dies i tres nits de les columnes d'Hèrcules i encara avui manté el blau d'antics déus que sempre es torben a desvetllar-se.

Valentí Puig

MÚSICA

ELS FESTIVALS DE MÚSICA DE CATALUNYA

Qualsevol persona, forana o autòctona, que consulti el calendari cultural de Catalunya corresponent al període entre juny i novembre s'adonarà que els festivals musicals hi tenen un relleu important. I aquesta impressió se li reforçarà encara més si fulleja l'opuscle "Música i dansa a Catalunya" que, d'ençà de 1981, edita cada any el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i que conté detalladament els festivals, concerts esparsos, cursos, i colònies musicals que tenen lloc, amb el seu suport, al nostre país, durant l'estiu i la tardor. Servint-nos del darrer dels publicats com a punt de partida, podem constatar que en la temporada esmentada de 1987 s'hi han celebrat 56 festivals.

D'antuvi hom pot tenir la sensació que la majoria de festivals se situen a la costa d'acord amb les principals línies vectorials de l'allau turística, tanmateix no és pas així, per tal com 36 d'ells pertanyen a poblacions de l'interior de Catalunya. D'altra banda es presenten escampats en 33 de les 38 comarques catalanes i algunes d'elles en tenen uns quants, com el Baix Empordà, set (Begur, Calonge, Palafrugell, Pals, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Torroella de Montgrí), l'Alt Empordà, quatre (Cadaqués, Llançà, Peralada i Vilabertran) i, després, altres en ordre decreixent, tres i dos. És digne d'un esment especial el festival de les Terres de Lleida, ja que és l'únic que comprèn concerts en localitats de cinc comarques: les Garrigues, la Noguera, el Pallars Jussà, el Segrià i l'Urgell.

Hi ha un cert predomini de festivals en llocs on es congria el turisme interior i exterior, però també es donen en contrades no específicament turístiques. Un altre tret a destacar és que, en general, els festivals cerquen recer en poblacions que podríem qualificar de monumentals (Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Cervera, Montblanc, Santes Creus, Ripoll, la Seu d'Urgell, Solsona, Vic, Vilabertran), en antics castells (Calonge, el Papiol, Peralada), en esglésies romàniques o gòtiques (Camprodon, Gerri de la Sal, Guardiola de Berguedà, Llívia, Palau-solità, Pals, Prats de Lluçanès, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí) o en museus (Granollers). Així es revaloritza i enalteix el patrimoni cultural de Catalunya. En aquest aspecte hem de citar "Els orgues de Catalunya", l'únic cicle de concerts organitzat directament pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el qual el duu a terme valent-se dels orgues històrics catalans, la majoria d'ells restaurats per la mateixa Generalitat, en una tasca que encara continua i que tendeix a incorporar al cicle els orgues que van posant-se en servei. Nogensmenys trobem també festivals que se celebren a l'aire lliure [Barcelona (Serenates), el Bruc, Igualada, Sant Quintí de Mediona, etc] i fins i tot dins d'un envelat (Cantonigròs). Fa temps, al "The Guardian" de Londres del 7 d'agost de 1981, el periodista Nicholas de Jong, en un article titulat "Popular baroque", lloava el caràcter popular i polimorf dels festivals musicals de Catalunya i els citava com a exemple a imitar en terres angleses.

La història dels festivals musicals de Catalunya encara s'ha de fer, però algunes dades relatives a la seva antiguitat ens permeten d'entreveure'n el desplegament i l'evolució.

Els més antics són el festival internacional de Barcelona i el de Sant Feliu de Guíxols, que ja han celebrat els 25 anys de la seva creació. Els segueix un grup de catorze altres festivals amb més de deu anys d'existència. La majoria, però, (35) han sorgit durant els darrers set anys.

Els festivals musicals de Catalunya van començar a aparèixer cabdalment impulsats per tres factors confluents: la ressonància a casa nostra dels grans festivals internacionals (Bayreuth, Salzburg, etc.), la demanda musical provinent de persones culturalment distingides o d'un turisme selecte, i la promoció de concerts, aprofitant l'estiu i el lleure de les vacances, per part d'algunes persones versades en la música o entusiastes d'ella. Posteriorment, l'afany d'emulació i, sobretot, l'adveniment de la Generalitat de Catalunya, han afavorit l'expansió dels ja existents i la creació d'altres de nous, causes principals que han portat a l'actual esplet de festivals, complementat amb l'aparició creixent de cursos i colònies de gran importància pedagògica, alguns dels quals, com el de música antiga de la Seu d'Urgell i el de Girona tenen ja un merescut prestigi internacional.

Deixant de banda els intèrprets importants del país i de fora que hi han actuat, els festivals musicals de Catalunya han contribuït d'una manera molt decisiva a *implantar* la música clàssica al nostre país, sobretot més enllà de les àrees de les grans ciutats que abans n'eren les úniques beneficiàries (i encara només en el clos de cercles reduïts, generalment élites benestants). Per això han exercit una funció social i cultural alhora, han estès arreu el benifet de la música i han permès que el nostre poble aprengués a vibrar amb les essències sonores més exquisides. Altrament la consolidació dels festivals va portant a la necessitat de sentir música durant tot l'any i, per tant, a la nostra normalització musical i homologació, àdhuc en aquest sentit, amb els pobles més cultes d'Europa, especialment si s'acompanya, com ho esperem, de la formació i ensenyament musicals, en tots els nivells, a les escoles.

Jordi Mas i Antó

METEOROLOGIA

EL CLIMA

Els Països Catalans estan situats a la part nord-oriental de la Península Ibèrica, entre els 38° i els 43° de latitud N., i ocupen la franja meridional de la zona temperada, al límit de cisallament dels cinturons de circulació temperada i subtropical. Com en altres regions que voregen el Mediterrani, el clima dels Països Catalans es caracteritza per la seva forta irregularitat, amb estius secs i càlids, hiverns suaus i màximes pluviomètriques a la primavera i la tardor. Però la seva extensió, l'orografia accidentada i el diferent índex de continentalitat de les comarques interiors, són factors importants, que condicionen l'existència de diferències climàtiques que afecten grans extensions. El Pirineu i la separació de la Depressió Central respecte al mar són, a grans trets, els elements principals d'aquesta diferenciació.

Als Països Catalans es donen les tres formes de precipitació: la pluja, la neu i la calamarsa. Com és natural, és la pluja la més freqüent, mentre que la neu sol aparèixer a les zones d'alta muntanya durant l'època d'hivern. La calamarsa es presenta de forma esporàdica, i generalment, acompanyada de pluja, i si bé té poca importància quantitativa, pot arribar a ser qualitativament temible a causa dels efectes destructors sobre els conreus. D'altra banda i com que el territori és molt accidentat, hi ha una amplíssima gamma de valors pluviomètrics, que van des dels molt plujosos de l'Alt Pirineu als escassos de les planures àrides de la vall del Segre. Normalment, el mes de juliol és el menys plujós de l'any, mentre que els màxims pluviomètrics s'enregistren durant la tardor i el final de l'estiu. Aquest règim pluviomètric tan irregular i a vegades violent s'explica per la situació geogràfica dels Països Catalans i pel fet que estan vorejats per un mar tancat i calent. La Península Ibèrica actua de petit continent, que, en arribar la tardor, es refreda ràpidament a causa de la irradiació, mentre que les aigües superficials del Mediterrani conserven una bona part de les altes temperatures acumulades durant l'estiu. Això enriqueix de vapor d'aigua les

masses d'aire i, per tant, afavoreix la formació de núvols de pluja. Si, a més de tot això, es donen factors condicionants de la inestabilitat, com una depressió centrada sobre el sud-est de la Península, la circulació de llevant sobre la costa determina un augment potencial de la pluja. Però aquesta situació es pot tornar explosiva si, en ondular-se excessivament el corrent en raig que separa el front polar de la massa d'aire subtropical, es desprèn de la circulació general una gran bombolla d'aire molt fred que queda completament aïllada dins d'una massa d'aire càlid. Aleshores, el gran contrast tèrmic entre les dues masses d'aire dispara cap amunt l'aire calent i humit, al voltant del qual gira l'aire fred que baixa. Aquests moviments verticals faciliten la formació de núvols de gran desenvolupament, que en poca estona són capaços de descarregar alguns centenars de litres en un perímetre relativament reduït, i que a vegades fan dels llits secs de les rieres, importants torrenteres fàcilment desbordables.

Un dels elements fonamentals del clima és la temperatura de l'aire, ja que té un paper important en la distribució de la vegetació i la fauna sobre la Terra. També incideix en la humitat, els processos de condensació i l'aridesa. Les temperatures de les zones litorals catalanes tenen durant tot l'any valors molt suaus gràcies a la proximitat d'un mar tancat com és el Mediterrani, que actua de regulador tèrmic. De fet, la temperatura superficial de l'aigua del mar durant els mesos d'estiu oscil·la entre els 20 i els 25 graus, i pot arribar fins i tot als 27 graus a les Balears en ple agost. En canvi a l'hivern és pràcticament impossible que baixi dels 13. Aquest fet té un efecte important sobre la temperatura mitjana anual de l'aire. D'altra banda, la proximitat de l'Àfrica fa que s'estenguin fins aquí les situacions que s'hi originen i que tinguin una repercussió especial en les terres més meridionals del Baix Segura, on a l'estiu s'han arribat a enregistrar màximes superiors als 43 graus, amb hiverns molt suaus on les mínimes mitjanes rarament baixen dels 6 o 7 graus. En canvi les terres de l'interior poden quedar parcialment o totalment al marge de les influències marítimes i per tant amb oscil·lacions tèrmiques estacionals molt més amplies segons l'índex de continentalitat de cada comarca. Aquest fet troba un bon exemple a Lleida i a Vic, on a l'estiu és freqüent sobrepassar els 40 graus i a l'hivern s'ha baixat dels 10 sota zero. Aquestes temperatures hivernals també són freqüents a les zones muntanyoses, especialment al Pirineu, si bé aquí s'han d'introduir altres factors com l'alçada i sobretot l'orientació, que determinen clares diferències entre el solei i l'obaga. De fet, s'aprecien importants contrastos entre els vessants nord-orientals i els sud-orientals.

Com hem vist fins ara, els vents de superfície tenen una gran importància en el règim pluviomètric d'una zona geogràfica determinada i en la distribució de les temperatures. Per tant, segons la freqüència amb què bufen imprimeixen un caràcter particular al clima. No hi ha cap vent que afecti la totalitat dels Països Catalans, però sí que n'hi ha que tenen una estreta relació amb diverses comarques. La tramuntana empordanesa i menorquina, així com el mestral del Baix Ebre en són els màxims exponents i ningú no pot negar que formen part de les peculiaritats paisatgístiques i socials de les zones per on passen. Com que la tramuntana és un vent descendent que ha perdut la humitat en passar per terres més altes, moltes vegades contribueix a fer augmentar l'evaporació i, per tant, accentua l'acció de la sequera. Segurament, també deu contribuir a fer que el règim pluviomètric sigui relativament baix als llocs per on passa.

A les comarques planes, els vents marítims són, en general, humits i plujosos, i, per contra, els continentals rarament porten humitat. Als Països Catalans són els vents del nord i del nord-est els que arrosseguen l'aire més fred, i els provinents del sud i del sud-oest, els més càlids. Durant l'estiu, les marinades diürnes refresquen l'ambient, i fan l'efecte contrari a l'hivern.

A les comarques accidentades, la influència dels vents sobre el temps depèn de les condicions orogràfiques. Els vents que xoquen amb una serralada es veuen obligats a elevar-se i, d'això, en resulten, en alguns casos, abundants precipitacions. Segons l'orientació de la serralada, els vents poden variar la direcció original, i modificar la temperatura en funció del relleu del sòl.

Antoni Castejón i Barrios

VIATGES

SITGES, LA VILA BLANCA

Uns 40 km al sud de Barcelona i passades les Costes de Garraf, dins la comarca d'aquest nom, es troba la vila de Sitges reflectint-se sobre el Mediterrani, en un front marítim de 17 km entre la cala d'Aiguadolç, amb el seu port esportiu i turístic, i els terrenys del camp de golf de Terramar, a l'extrem meridional del barri del Vinyet.

La tradició i alguns arqueòlegs han remuntat la genealogia de Sitges a l'antiga ciutat romana de Súbur, citada pels historiadors Estrabó, Mela i Plini, i d'aquí l'eslògan turístic que anomena la vila *la Blanca Súbur*. El fet, però, és que la primera notícia que en tenim és de l'any 992 i és anomenada, en un document llatí, *Cegias*. Els lingüistes fan derivar aquest nom del plural del substantiu català *sitja*, que vol dir "clot profund a la terra", "fossa", o "petit avenç".

La població actual es formà al voltant del castell de Sitges, que apareix documentat per primera vegada l'any 1047. La senyoria del terme d'aquest castell —dins el comtat de Barcelona— pertanyia al bisbe de la Ciutat Comtal i posteriorment passà als llinatges dels Centelles i dels Fonollar fins que, el 1353, fou adquirida per la Pia Almoina de la seu de Barcelona per la quantitat de cent mil sous. El castell sofrí una sèrie de vicissituds. Fou refet el 1525, destruït el 1649 per les tropes castellanes arran de la Guerra dels Segadors, i tornat a refer el 1681. La vila aconseguí lliurar-se del jou feudal eclesiàstic el 1804 i fou incorporada a la corona. El castell fou enderrocat definitivament el 1888 i sobre el seu solar s'alçà la casa de la vila, obra de l'arquitecte Salvador Vinyals.

Des que el comerç amb Amèrica fou completament liberalitzat pel rei Carles III, el 1778, s'inicià per a la vila un període en el qual els sitgetans es llançaren a la mar per a dedicar-se a empreses comercials mitjançant la navegació, que produïren riquesa i prosperitat a la vila. Aquella eufòria portà els vaixells sitgetans a Amèrica (Buenos Aires, Mèxic i les Antilles, principalment) i al nord d'Europa fins a Sant Petersburg, al fons del mar Bàltic. Entre 1718 i 1787 es produí un increment rellevant de la població, que passà de mil sis-cents habitants a tres mil quatre-cents vuitanta-cinc. Al segle XIX, però, es produïren uns fets que vingueren a pertorbar en certa manera aquesta ascensió econòmica de la vila. Els més destacats foren la Guerra del Francès, les Guerres Carlines, la pèrdua de les darreres colònies i la plaga de la fil·loxera.

Sortosament, aquells fets negatius foren contrarrestats en part per les inversions dels *americanos*, que havien retornat a la seva vila després d'haver fet fortuna al Nou Món. Seria interessant d'elaborar un catàleg de les cases que aquells *americanos* es feren construir per a passar la resta de llurs dies a la vila nadiua.

La fil·loxera féu la seva aparició a Sitges a la darrera dècada del segle XIX, però no aconseguí acabar amb la producció del fragant i dolç malvasia, el típic vi que els sitgetans començaren a exportar a Amèrica al segle XVIII. Aquest nèctar, únic al món, porta el nom del raïm que el produeix i que es conrea a la Península Ibèrica, a Occitània, a la Grècia meridional i al sud d'Itàlia. És, doncs, un vi autènticament mediterrani i el seu nom ve del port de Monenbasia, al Peloponès, anomenat pels venecians *Napoli di Malvasia*.

El 1881 fou important per a la vila, ja que el ferrocarril hi arribà juntament amb el gas i l'aigua canalitzada, i fou també oberta la carretera de Garraf, que la unia més ràpidament amb Barcelona.

A inicis del segle XX s'obrí una nova perspectiva a la Blanca Súbur. El Foment Sitgetà, fundat el 1901, es dedicà a la promoció del turisme llençant com a missatge la bellesa natural de l'indret i el caràcter obert dels seus habitants. El pintor Santiago Rusiñol i el moviment modernista també hi van contribuir en gran manera. El 1909 s'hi construí l'Hotel Súbur, que fou considerat el millor de Catalunya i el 1918 s'inicià l'urbanització del Terramar Parc. Avui dia, Sitges compta amb unes sis mil places hoteleres en un centenar d'hotels i unes quatre mil en càmpings, i ha superat els onze mil habitants.

Dins la Vila Vella, vertebrada pel carrer Major, que uneix la Casa de la Vila

amb el Cap de la Vila (centre de manifestacions cíviques i religioses), podem assenyalar el Museu Romàntic de Can Llopis (originàriament de la família Falç) del segle XVIII, i el sector del Baluard amb la característica parròquia de Sant Bartomeu i Santa Tecla, igualment del segle XVII, que mira, orgullosa, la bellíssima platja de la Ribera. També hi trobem, al seu costat, el conjunt de Maricel, construït, sobre l'antic hospital del segle XIV, des del 1910, pel nord-americà Charles Deering, i el Cau Ferrat, fet construir per Santiago Rusiñol, sobre unes cases de pescadors del segle XVI, i convertit en museu després de la seva mort. Tocant a la carretera de Vilanova i prop del golf, s'aixeca l'església de la Mare de Déu del Vinyet, que dóna nom al barri residencial per excel·lència, i vorejant la riba del mar el magnífic Passeig Marítim, un dels més bonics de Catalunya.

A més dels seus monuments històrics i artístics i de la seva bellesa i ubicació naturals, Sitges és un centre turístic que també aplega periòdicament gran nombre de visitants per tota una sèrie de celebracions: el Rally Internacional Barcelona-Sitges de cotxes antics, el Corpus, amb l'encatifat floral dels carrers, l'Exposició Nacional de Clavells, la Festa Major de Sant Bartomeu, amb els típics balls de la Moixiganga, dels diables i dels bastons, la Festa de la Verema, el Festival Internacional de Teatre i el de Cinema Fantàstic i de Terror, així com la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo i, principalment, el seu Carnaval. Sitges gaudeix també d'una característica molt peculiar. El tarannà obert de la seva gent, el contacte amb artistes i intel·lectuals, el seu clima i la seva ubicació costanera prop d'una gran capital, l'han convertit en un dels tres centres turístics gais més importants del Mediterrani, juntament amb Eivissa i Mikonos. Dins la vila o les urbanitzacions que l'envolten, aquest ambient dóna un to més alegre —més "gai"— i fins i tot eròtic, als seus carrers i a les seves platges i, evidentment, durant el Carnaval. Platges on, com a molts altres indrets de Catalunya, es pot practicar el nudisme amb normalitat. Sitges és una oferta turística "especial" per a tots aquells que vulguin conèixer una zona també "especial" de la costa mediterrània.

Armand de Fluvià

VIATGES

MONESTIRS CATALANS

La vida monàstica a Catalunya —tan florent en èpoques passades— continua tenint importància i ofereix al visitant unes magnífiques oportunitats d'entrar en contacte amb el que, sense exagerar, podríem anomenar "l'ànima" del país.

Limitant-nos als monestirs masculins actualment en funcionament, aquestes són les principals ofertes que presenten al públic en general.

El monestir de *Santa Maria de Montserrat* —situat a la muntanya del mateix nom, al centre geogràfic de Catalunya— és, sens dubte, el més important de tots, no solament des del punt de vista religiós sinó també cultural, artístic, literari i fins i tot —especialment en determinades situacions d'emergència— nacional i polític. La importància religiosa de Montserrat es veu augmentada pel fet de la devoció que tots els catalans —fins els més allunyats de l'Església— professen envers la imatge de la Mare de Déu que es venera al cambril de la basílica. Es tracta d'una escultura romànica del segle XII, d'una singular bellesa, que presenta les mans i la cara de color negre (circumstància que li ha valgut el sobrenom de la "Moreneta").

El monestir pertany a l'orde benedictí i actualment és format per uns vuitanta monjos, que asseguren un culte esplendorós i donen vida a un seguit d'activitats culturals molt remarcables. Una institució famosa arreu del món és l'Escolania de Montserrat, composta per una trentena de nens cantaires, que participen, juntament amb els monjos, en les celebracions de les grans festes i que, diàriament, dediquen a la Mare de Déu el cant de la célebre Salve montserratina. Cal advertir que l'Escolania no actua durant les vacances de Nadal ni de Pasqua, ni al llarg de tot el mes de juliol.

Els actes de culte més importants, i que són oberts a tothom, són els següents: a les 11.00, Missa conventual concelebrada, que els diumenges i dies festius pren un relleu especial amb l'assistència de l'Escolania; els diumenges és radiada i, en ocasions especials, és transmesa per televisió. A les 13.00, cant de la Salve per part de l'Escolania (llevat, com hem dit, del mes de juliol): constitueix un dels actes més concorreguts, sobretot pels estrangers; abans del cant de la Salve, es llegeixen, en sis llengües, textos de la Bíblia i es fa una pregària conjunta; després de la Salve polifònica de l'Escolania, tot el poble entona el Virolai, l'himne religiós més popular de Catalunya, amb lletra del poeta nacional, mossèn Jacint Verdaguer. A les 18.45, cant de Vespres (pregària litúrgica de la tarda), que acaba amb la Salve montserratina i una altra peça polifònica a càrrec de l'Escolania.

Les celebracions litúrgiques de Setmana Santa i de Nadal adquireixen un esplendor extraordinari, i són molts els fidels que, de tot Catalunya, d'altres indrets de l'Estat espanyol i també de l'estranger, hi acudeixen per participar-hi activament. A l'hostatgeria del monestir, sovint s'hi organitzen recessos, conferències, convivències, exercicis espirituals, etc. Pel que fa a l'aspecte cultural, recordem que el visitant pot contemplar les peces exposades als museus de Prehistòria, i de l'Orient pròxim, i a les pinacoteques de pintura antiga i de pintura catalana contemporània. Als estudiosos que ho sol·liciten, se'ls facilita l'accés a la Biblioteca i a l'arxiu, que contenen una valuosíssima documentació.

El monestir de *Santa Maria de Poblet* —situat a la comarca de la Conca de Barberà, a 46 km de Tarragona i a 121 de Barcelona— és un altre centre important de vida monàstica, que antigament havia exercit una influència decisiva en la marxa política i cultural de Catalunya i que ara —després de molts anys d'abandó— torna a tenir un pes específic, gràcies a la presència d'una comunitat de monjos cistercencs no gaire nombrosa, però efectiva i conscient. Des del punt de vista turístic, Poblet és un lloc de visita obligada per a totes les persones que desitgen conèixer de debò la història religiosa, artística, cultural i política no solament de Catalunya, sinó de tots els territoris de l'antiga Corona d'Aragó. L'església i les dependències del monestir —que constitueixen un magnífic exemplar de l'art gòtic català— són obertes al públic cada dia, de 10.00 a 12.30 i de 15.00 a 18.00, llevat únicament del dia de Nadal.

Pel que fa als actes de culte oberts a tothom, cal destacar la Missa conventual cantada (a les 08.00 els dies feiners i a les 10.00, els diumenges i festius), les Vespres cantades (a les 19.00) i les Completes, o darrera pregària litúrgica del dia, que es fan a les 20.40 (mitja hora abans els mesos d'estiu) i que s'acaben amb el cant de la Salve cistercenca.

Per Setmana Santa, les celebracions prenen un relleu singular —dintre sempre de la típica austeritat del Cister— i la nit de Nadal hi ha, abans de la Missa del gall, unes Matines (o ofici de lectura) molt solemnes.

Un altre monestir cistercenc —fundat l'any 1967 per monjos procedents de Poblet— és el de *Santa Maria de Solius*, situat al terme municipal de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà), a uns 30 km de la ciutat de Girona. La comunitat —formada per onze membres— ocupa un edifici modern, de línies simples i funcionals, i utilitza l'antiga església parroquial de Solius, que data del segle XVIII.

Els principals actes litúrgics oberts al públic són: Laudes o pregària del matí (06.45 els dies feiners, 07.15 els festius); Missa conventual (18.00 els feiners, 10.00 els festius); Vespres o pregària de la tarda (19.15 i 19.00), i Completes o pregària de la nit, que culmina amb el cant de la Salve cistercenca (20.45 cada dia). Els oficis de Setmana Santa es caracteritzen per una gran simplicitat, afavorida per l'entorn natural del monestir, harmònic i silenciós.

Hi ha una petita hostatgeria, oberta als (només homes) que desitgen viure uns dies de recés, silenci i pregària al costat dels monjos. Al redós del monestir s'ha format un grup d'amants del cant gregorià, que de tant en tant canten la missa en l'antic cant de l'Església romana, i el dia de Cap d'Any ofereixen un recital de peces gregorianes. De Nadal a Quaresma es pot admirar un pessebre artístic, fet per un monjo de la comunitat, que cada any rep la visita de milers de persones.

Finalment, hi ha *Santa Maria de Montalegre*, l'única cartoixa masculina subsistent als Països Catalans i situada al municipi de Tiana (Maresme), a pocs quilòmetres de Barcelona. Per les característiques peculiars de la clausura estricta que practiquen els cartoixans, habitualment no s'hi celebren actes oberts al públic.

Joan Llopis

CATALUNYA, UN BON PAÍS PER FER ESPORT

Tradicionalment els reclams publicitaris que acostumen a fer les diferents agències de viatges sobre el turisme a Catalunya s'han centrat gairebé sempre en el tòpic del sol, la platja, la cultura, el patrimoni artístic i, últimament, la muntanya. Fins ara, poc s'havia parlat d'una altra alternativa que, pel que s'ha pogut comprovar en els últims temps, és una de les coses que més busquen aquells que ens visiten per les vacances, la possibilitat de practicar el seu esport favorit.

En els darrers anys ha crescut la sensibilitat del ciutadà català per la pràctica de l'esport. En arribar l'estiu aquest sentiment es veu força augmentat. Si vostè visita Catalunya per les vacances d'estiu podrà comprovar com l'esport és una pràctica estesa a una gran part de la població, especialment en el seu temps de lleure. Això ha fet que proliferin considerablement les instal·lacions esportives localitzades en punts molt concrets des del punt de vista turístic. N'hi ha, però, també moltes que s'han fet per iniciativa d'alguns estrangers que porten temps fent vacances a Catalunya.

Sens dubte, el gran avantatge que ofereix Catalunya per practicar qualsevol esport a l'estiu és el clima. Tot i que es tracta d'un clima calorós i assolellat, no arriba a extrems que impedeixin a qualsevol cos humà resistir-ho. Les llargues tardes d'estiu d'aquest país són, en opinió de molts esportistes d'élite, un dels ambients més adequats per a la pràctica de les més diverses activitats a l'aire lliure. Actualment hi ha gran part de clubs espanyols de diferents esports que escullen Catalunya per fer les seves preparacions de l'estiu de cara a la temporada de competició que a Espanya s'inicia pels voltants de setembre.

A Catalunya es practiquen actualment 52 esports que tenen federació pròpia, és a dir, que estan organitzats i que disposen d'una sèrie d'instal·lacions repartides per tota la geografia i obertes tant per a aquells que hi estan federats com per als que el vulguin practicar de forma esporàdica. Aquest últim és el cas més freqüent. Si bé en aquests moments hi ha més de 400.000 practicants de l'esport federat, els darrers càlculs fets pels organismes que administren l'esport a Catalunya donen una proporció que un de cada cinc catalans practica regularment un esport. En definitiva, Catalunya té a l'abast de tothom que la visita resposta a tot tipus de necessitats esportives, fins i tot d'aquelles especialitats que aquí no tenen federació. Un exemple n'és un esport típicament britànic, el cricket. A la ciutat de Barcelona, concretament al R. C. de Polo, alguns residents anglesos, juntament amb compatriotes seus que passen aquí les vacances, organitzen de tant en tant partits d'aquest esport desconegut a Catalunya.

Fent un recorregut per les diferents modalitats que tenen a l'estiu el seu temps ideal per practicar-les, cal detenir-se en primer lloc, per grau d'importància en l'esport de la vela. Gairebé tot el litoral català ofereix grans possibilitats per a la vela lleugera. La majoria de les platges són de fàcil accés amb vehicle i remolcador i, a més, solen tenir zones reservades par a l'entrada i sortida d'embarcacions. D'altra banda hi ha 89 clubs nàutics repartits en les diferents poblacions de la costa, així com nombrosos ports esportius amb tots els serveis necessaris per als practicants de la vela de creuer. Aquest últim punt té també una gran importància a les illes Balears, un punt de pas obligat per a qui escull les aigües del Mediterrani per a navegar. Tornant a la vela lleugera, hi ha tres camps de regates a la costa catalana que han obtingut per part dels organismes internacionals els més grans elogis en el moment que es van presentar com a possibles escenaris de les proves de vela dels Jocs Olímpics del 92. Aquests tres punts són la badia de Roses a la Costa Brava, la costa de Barcelona i el golf de Sant Jordi a la costa Daurada. Una de les modalitats més practicades últimament a les platges és el windsurf. Els diferents vents que bufen en les costes catalanes fan molt favorable la navegació d'aquestes planxes que per cert es poden llogar a gairebé totes les poblacions importants.

Si vostè és un practicant habitual de l'esport del tennis no oblidi portar la raqueta, ja que trobarà pistes per jugar-hi en qualsevol punt del país. A Catalunya hi ha actualment 289 clubs de tennis i un nombre incalculable d'instal·lacions destinades al lloguer. Una de les zones on hi ha més concentració de pistes és a Castelldefels i Gavà, molt a prop de Barcelona. Les pistes que pot trobar aquí són generalment de terra batuda o de "tennis-quick". Si vostè s'estima més jugar en aquestes últimes, és recomanable que no ho faci abans de les cinc de la tarda, ja que la calor en aquest cas pot ser un problema. I si és un gran aficionat seria interessant que allargués les seves vacances, perquè a Barcelona, en la segona setmana de setembre, es disputa el torneig Comte de Godó, puntuable per al Grand Prix de Tennis, amb la participació de les millors raquetes del món.

Si vostè juga a golf, Catalunya té en aquest moment onze clubs que funcionen prop de les zones de més atracció turística. Per exemple, a la Costa Brava trobaran el club de golf de Pals. Prop de Barcelona hi ha els de Vallromanes, Sant Cugat i el Prat. A mig camí entre Barcelona i Tarragona hi ha el de Sitges i ja en la Costa Daurada el club de golf de Tarragona. Totes aquestes instal·lacions així com les que hi ha a la resta del país, han estat molt ben considerades sempre per la majoria de jugadors espanyols de golf que tan bon paper estan fent en els últims anys en el panorama internacional.

Les carreteres catalanes són també un bon escenari per a aquells que vulguin practicar el footing o el ciclisme. Podrà escollir tot tipus de recorreguts, dels més planers fins als més atrevits, i sempre per carreteres de segon ordre poc transitades i amb un asfalt en bon estat. Per als cicloturistes hi ha a Catalunya en aquests moments més de cent clubs que organitzen excursions durant tot l'any però especialment en els mesos d'estiu. Si es considera un bon escalador ha de provar de pujar a la muntanya de Montserrat. Aquest és un dels reptes més tradicionals dels esportistes catalans en general. Li podem assegurar que un cop sigui dalt trobarà tot el que necessiti per recuperar forces. Precisament la muntanya de Montserrat, a uns 50 km de Barcelona, és un dels escenaris més entranyables dels escaladors catalans. Si li agrada l'esport de la muntanya pot trobar grans alicients en les seves parets. És clar que li recomanem que abans demani consell a qualsevol dels més de 250 clubs excursionistes que hi ha al país.

Per als aficionats al futbol els mesos d'estiu no són gaire bons per satisfer les necessitats d'espectacle. La Lliga comença la primera setmana de setembre, però hi ha el trofeu Joan Gamper que es disputa en el Camp Nou de Barcelona els dies 23 i 24 d'agost amb la participació d'alguns del clubs més importants d'Europa. També hi ha la tradició que el partit de futbol formi part dels actes de les festes majors que es munten a l'estiu en cada poble; com podrà comprovar, qualsevol excusa és bona per organitzar un partit: casats contra solters, turistes contra nadius, etc. Pot estar ben segur que no li faltaran oportunitats en el seu lloc de vacances de jugar un partit. Per tant, no es deixi les botes a casa. Pensi, però, que la majoria de camps de futbol a Catalunya són de terra o d'herba en no gaire bones condicions i que, per tant, les botes més adequades són les de tacs de goma. És clar que també amb sabatilles podrà jugar-hi, sobretot a un dels esports que en els últims anys s'ha posat de moda, el futbol sala. Si li agrada el futbol li podem assegurar que no es lliurarà de jugar-hi, encara que sigui una estona curta.

En el futbol, com en tants altres esports, a Catalunya es trobarà com a casa. Ara bé, a l'hora de jugar, ja veurem qui guanyarà.

Eduard Boet

L'ALBUFERA DE VALÈNCIA

Tots els llocs tenen les seves imatges de postal. Són aquelles coses, aquells monuments, aquells indrets, que tipifiquen un espai i el configuren immutable en l'imaginari col·lectiu. A València, un d'aquests bells tòpics estampables, és l'Albufera. Siga fotografiat en el punt dolç del capvespre o com l'espill blau del sol que clivella una barca, siga en gravats antics o com a motiu plàstic dels paisatgistes locals, aquest llac vora mar —que els àrabs anomenaren *Al Buhera*— conforma un dels paratges arquetípics de l'horta valenciana, un dels paisatges mítics que envolten la ciutat de València.

Si mai se us acut fer de turista a València, us el trobareu reproduït, aquest llac, en totes les guies o revistes turístiques, exposat a la vista en qualsevol quiosc de carrer. I la seua imatge publicitària, més o menys idíl·lica o folkloritzant, us sorprendrà. Perquè l'Albufera de València és un magnífic paratge natural que, tot i córrer avui greus perills des d'una perspectiva ecològica, encara conserva l'encant que l'ha feta famosa a la mirada fugaç dels viatgers. Certament, ja no és el que era —ni en l'extensió de les aigües, ni en els costums dels seus habitants, ni en el tipisme vuitcentista de les seves poblacions marineres— però encara deixa veure, fa sentir, la màgia riallera, l'exaltació romàntica o el drama realista que els escriptors van atorgar-li en millors temps. Ja en el segle XII, Al Russafí de València, un gran poeta àrab, tot cantant de lluny el seu país nadiu, evocava el propi paradís perdut d'aquesta manera:

"València té els matins lluents, pel sol
que juga amb el mar i corre per l'Albufera."

Un visió aquesta, tendra i lluminosa, que perdurarà durant segles fins al romanticisme conservador, tenyit de nostàlgies virgilianes, de Teodor Llorente, el millor poeta en català del segle XIX al meu entendre:

"Tot riu entorn: va l'aigua cristal·lina
corrent entre pomells de lliris blaus;
sorolla dolçament la mar veïna;
mouen els arbres ventijols suaus;"

i que Vicent Blasco Ibañez trencarà amb el seu enèrgic naturalisme. A *Cañas y Barro*, l'Albufera no sols es convertirà en l'escenari d'una excel·lent novel·la rural de l'època, sinó que esdevindrà internacional gràcies als decorats de Hollywood.

Des del punt de vista històric, l'Albufera de València ha estat de sempre un territori —o millor dit una maresma— que, a causa del seu llac, ha estat valorat en molt per la seva riquesa agrícola així com per la pesca i la caça. Jaume I, el monarca que incorporà el Regne de València (1238) a la corona Catalana, en va ser el seu primer senyor. Després de passar per mans nobles diverses, Carles III, el 1761, se'l va fer seu, aquest Senyoriu de l'Albufera. Aquest rei borbó, que era un gran caçador i que practicava la cacera aquàtica al llac de Fusaro en Nàpols, el volia per a ell, aquest petit paradís ecològic al qual Marc Antoni Orellana dedicarà al seu *Catàlogo i descripció dels pardals de l'Albufera de València* (1795). Després, a excepció del parèntesi en què Napoleó Bonaparte va nomenar Duc de l'Albufera el Mariscal Suchet, el llac i els seus voltants seran propietat de l'estat, fins al 1927 que l'Albufera és comprada per l'Ajuntament de la ciutat de València.

D'aleshores ençà, convertida en territori públic, l'Albufera i els seus entorns de la Devesa del Saler —una magnífica pineda vora platja— compartiran amb els valencians les seues aventures i les seues desventures. Avui, després de tot (incloses les massives reivindicacions ecològiques), la zona ha quedat convertida en un enclau turístic de reconeguda categoria, amb un nivell de confort considerable. També, encara, a les terres o marjals que l'Albufera rega, es conreen l'arròs i les hortalisses, elements bàsics per a la supervivència en el passat i avui condiments essencials en la cuina del país i motor d'una economia rural important. A banda, la Devesa del Saler i l'Albufera són alguns dels llocs predilectes de la ciutadania de València, que els usa per a mil-i-un esbarjos, inclosos els més secrets rituals amorosos. El paratge, doncs, té de tot: des de càmping i berenadors populars fins a hotels i apartaments de luxe, camp de golf i una zona natural de boscatge molt bella que els incendis no acaben mai de destruir.

Així, si mai feu turisme a València i voleu passar per l'Albufera (el paratge està a uns pocs quilòmetres al sud de la ciutat i s'hi arriba per l'autopista dita del Saler) heu d'acomplir uns cerimonials necessaris. El primer, especialment d'hivern, tastar l'all-i-pebre, un guisat d'anguiles suculent que si teniu sort us poden servir a El Palmar, una mena de poblat mariner. El segon, contemplar la posta del sol des de la barana o mirador de la mateixa carretera. Certament, és clar, també us podeu passejar en barca i si sou aficionats a la pesca o a la cacera d'ànecs i d'altres aus aquàtiques, informar-vos de quan i de com són els "redolins" o llocs de pesca i les tirades "en roda", dues costoses tradicions que encara són practicades pels habitants de la zona.

De tota manera —no ho dubteu— difícilment podreu assaborir al complet els sentiments o emocions, els instants únics, que aquest lloc significa per als mateixos habitants de València. Però això ja passa arreu, no?

Josep Piera

ELS PARCS NATURALS DE CATALUNYA

Qualsevol país que es proposi una ordenació racional del seu territori i una prudent utilització dels seus recursos, decidirà protegir una part més o menys important de la seva superfície i aplicar-hi mesures de preservació de la gea, la flora i la fauna, d'interdicció d'un cert nombre d'activitats humanes que hi podrien incidir negativament, i de foment, en canvi, de les que tenen finalitat d'estudi, de gaudi i de lleure. Aquestes àrees protegides és el que solem designar com a parcs naturals, o reben altres denominacions sinònimes.

La saviesa en la gestió de la natura s'acabarà de fer palesa si hom no contempla aquestes àrees com a illes de verdor enmig del desert general, sinó que les enquadra dins d'una planificació global respectuosa amb l'entorn en tot lloc i en tot moment.

La necessitat de protecció efectiva de certes parts del territori és força recent i comença a prendre cos als països més avançats industrialment, en bona part perquè el nou enfocament de les relacions home-natura que l'era industrial propiciava, comportava unes alteracions i uns perills per al medi insospitats fins aleshores.

A Catalunya l'estima per aquells indrets on la naturalesa es mostra especialment generosa ve de lluny, i n'ha tingut manifestacions ben conspicues com ara l'excursionisme d'una banda, o el nombre considerable d'adeptes a disciplines com la geografia i la botànica d'altra banda. Ara bé, malgrat alguns intents i promeses no acomplertes per a alguns paratges (Montseny, Garrotxa) que daten de començaments de segle, disposar de parcs en el sentit habitual del mot és un fet de la història recentíssima. En efecte, els primers passos, plens de dificultats però seriosos, els duu a terme la Diputació de Barcelona a partir de l'any 1963, i no és fins al restabliment de la Generalitat i el Parlament de Catalunya que s'ha pogut establir una xarxa relativament àmplia d'espais protegits. Així que ha estat possible, les nostres institucions han posat en solfa una aspiració llargament reclamada pels estaments més progressistes del país.

Els espais protegits actuals (deixem voluntàriament de banda els parcs naturals del País Valencià i les Illes, que mereixen un article propi) els hem aplegat en quatre grups segons la seva ubicació o les seves característiques.

A L'ENTORN DE LES GRANS AGLOMERACIONS URBANES

St. Llorenç del Munt. Situat entre el Vallès Occidental i el Bages, té adossats pràcticament Sabadell i Terrassa. És típica i característica la seva configuració geològica (semblant a Montserrat) a base de conglomerats, amb fenòmens notables d'hidrologia subterrània que originen coves i avencs. Disposa d'un centre d'interpretació i d'altres equipaments. Creat i gestionat per la Diputació de Barcelona.

El Montseny. És el massís més extens i elevat de la Serralada Prelitoral Catalana. Això li proporciona una zonació florística extraordinària que va des de l'alzinar mediterrani a les parts baixes fins a les clapes d'avetosa prop del cim, passant per una espléndida zona de bosc caducifoli de fagedes i rouredes. Des de temps immemorials, el Montseny ha estat humanitzat amb seny i mesura: la necessitat de mantenir aquest equilibri de valors ha estat factor decisiu perquè fos declarat reserva de la Biosfera per la UNESCO el 1978, l'única existent actualment a Catalunya. Creat i gestionat per les Diputacions de Barcelona i de Girona, disposa d'una xarxa d'equipaments (escoles de natura, museus, centres d'acolliment, càmping...).

Garraf. La característica principal de la muntanya del Garraf és el tipus de relleu càrstic —possiblement el més important de Catalunya— amb avencs, coves, dolines, etc. Això li comporta una vegetació pobra que sovint dóna un aspecte desolat, especialment a les zones culminals. Ultra això, ha sofert tota mena de deterioraments (pedreres, escombraries, instal·lacions militars, urbanitzacions...). El fet que la Diputació de Barcelona s'hagi proposat ferne un parc respon sobretot a la necessitat de preservar el que hi ha (coses tan notables com les palmeres més septentrionals d'Europa) i estalviar-li noves agressions, com qui té cura de conservar les restes venerables d'un castell mig enrunat. Disposa d'un centre d'informació.

Collserola. La ciutat de Barcelona és edificada al peu d'aquesta muntanya, i fins i tot s'enfila pel seu vessant sud-oriental, mentre que l'altre vessant conserva en bona part una densa vegetació mediterrània. En aquest indret, més que en cap altre, es pot prendre en consideració el valor social de les àrees protegides. Creat per l'extinta Corporació Metropolitana, és en aquests moments gestionat per un patronat que és a punt de posar en funcionament una infrastructura d'acolliment i de serveis.

ZONES HUMIDES RAN DE MAR

El Delta de l'Ebre. És la zona humida més important dels Països Catalans. A més del seu interès agrícola (horta i arrossar) és un indret privilegiat pels seus aspectes naturals, especialment pel fet que les seves llacunes dolces i salabroses són lloc de cria i de pas de nombroses espècies d'ocells; nogensmenys, cal no oblidar les poblacions d'amfibis, rèptils i peixos; o els arbres de ribera i els cinyells de vegetació halofítica; o les àmplies extensions de dunes; o la magnificència del riu en el seu contacte amb el mar. Creat i gestionat per la Generalitat de Catalunya, disposa de centres d'informació, ecomuseu, observatoris d'ocells, etc.

Els aiguamolls de l'Empordà. L'àrea de parc es troba situada al golf de Roses i és constituïda per un conjunt d'aiguamolls (*llaunes* en la terminologia local) litorals o quasi-litorals situats entre els trams finals dels rius Muga i Fluvià. Destaca també la riquesa de la seva ornitofauna. Creat pel Parlament de Catalunya, disposa de centre d'informació, de l'escola dels Estanys i d'observatoris d'ocells.

UNA GEA SINGULAR... I MÉS ENCARA

Zona volcànica de la Garrotxa. En aquesta comarca, i principalment a la rodalia d'Olot, es troba la zona volcànica més important de la península Ibèrica, constituïda per uns quaranta cons volcànics del tipus strombolià i unes vint columnes basàltiques. La comarca d'Olot gaudeix d'una pluviositat altíssima (1.100 mm) cosa que fa que l'àrea dels volcans estigui acompanyada —i protegida— per un exuberant mantell vegetal amb indrets tan excepcionals com la coneguda fageda d'en Jordà. El parc natural fou creat per llei del Parlament de Catalunya i disposa de diversos equipaments per a la seva visita i coneixement.

Montserrat. La configuració geomorfològica de Montserrat ha donat la volta al món i ha tipificat una forma de relleu anomenat precisament montserrati. Sobre aquesta base, s'hi assenta una vegetació sorprenentment ufana, malauradament destruïda pel foc el 1986 en un 60 %. No cal que ens estenguem ara en els valors simbòlics d'aquesta muntanya, cosa que ha influït decisivament en la seva no alteració des de sempre. Tanmateix, el 1950 fou creat un patronat per a la seva tutela, i pocs mesos després de l'incendi esmentat, la Generalitat creà el parc natural de Montserrat, del qual l'antic patronat ha esdevingut òrgan de gestió.

ELS PIRINEUS

Aigüestortes-Sant Maurici. És situat a la confluència de la Vall d'Aran, el Pallars i la Ribagorça, i és un dels paratges més fascinants de l'alta muntanya catalana amb tots els seus ingredients: neus gairebé perpètues, multitud d'estanys i circs lacustres, rius d'aigües braves alternant amb plàcids meandres (d'aquí li ve el nom), bell mantell de coníferes, prats verds, esclatant florida primaveral... Fou creat per l'administració de l'Estat espanyol el 1954, sense aplicar-hi, però, cap mesura efectiva. La seva gestió ha estat en litigi i sembla que en tindrà cura definitivament la Generalitat. Disposa de serveis d'informació.

Cadí-Moixeró. Es tracta del sistema més important del Pre-pirineu meridional i és aquest el parc més extens que existeix actualment al Principat. Entre altres valors, destaca el seu esquerp relleu que té la manifestació més vigorosa en el Pedraforca, paratge protegit que li és annex. Creat i gestionat per la Generalitat de Catalunya, disposa de serveis d'informació.

L'Albera. Rep aquest nom el sector més oriental del Pirineu abans del Cap de Creus. La seva protecció, per la banda empordanesa, no inclou tot el massís, sinó les àrees considerades pel decret creador de la Generalitat de més valor botànic i faunístic. Al vessant nord, que és administrativament francès, s'hi troba la reserva natural de la Maçana que gaudeix de protecció d'ençà de 1973. Es tracta d'una espléndida fageda situada a una alçada discreta (700-900 m) i a uns 8 km del mar en línia recta.

Carlit, Canigó, Madres. Si bé l'article fa referència primordialment als espais protegits de la Catalunya autonòmica, no podem deixar d'esmentar, en parlar del Pirineu, aquests tres massissos d'indubtable interès natural i que també disposen de mesures de protecció per part de la legislació francesa.

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Aquests són els espais protegits més importants de Catalunya i el panorama és prou afalagador, sobretot si el comparem amb el de fa deu o quinze anys. Queda encara un llarg camí a recórrer que ha de considerar la declaració de parc per altres àrees igualment dignes de ser-ho, ha d'evitar certes malvestats que afecten encara zones legalment protegides i, sobretot, ha de contemplar una dotació pressupostària molt més gran que permeti fornir-los una infrastructura suficient en equipaments i en vigilància. Tanmateix, vull acabar afirmant que és veritat que per fi tenim parcs naturals i que els ciutadans de Catalunya o els visitants del país en poden fer ús per a la cultura i el lleure.

Manuel Cervera

VIATGES

L'ALGUER, O LA FIDELITAT

La celebració a Barcelona, del 26 d'octubre al 18 de novembre de 1987, d'unes jornades expressades amb l'enunciat "L'Alguer a Catalunya", ha desvetllat força interès, pel que significa d'aportació algueresa a l'esperit comunitari català.

L'Alguer és una ciutat d'aproximadament 40.000 habitants, situada al NO. de l'illa de Sardenya. Des de fa sis segles —des que el rei Pere "el Cerimoniós" afavorí l'establiment a l'indret de nombroses famílies procedents de Catalunya— la població algueresa parla la llengua catalana, modernament amb un matís dialectal.

Si a les acaballes del segle dinou el reusenc Eduard Toda, essent cònsol a Càller, capital de l'illa sarda, va poder viatjar a l'Alguer i observar-hi la seva identitat lingüística amb la ciutat que els mateixos algueresos anomenen, afectuosament, "Barceloneta", val a dir que, a hores d'ara, sota la influència massiva de l'idioma italià a les escoles, al cinema i als mitjans de comunicació, els algueresos viuen un moment difícil en l'aspecte idiomàtic català.

No és pas sense motiu que, en parlar de la supervivència de l'idioma català a l'Alguer, hom al·ludeix sovint al «miracle lingüístic». Certament, corprèn que aquest petit territori hagi estat negligit, al llarg de decennis, des de Catalunya. Durant la Guerra dita de Successió, que enfrontà, a començaments del segle XVIII, els sobirans Felip V i Carles III (l'arxiduc Carles d'Àustria) en disputa per al tron d'Espanya, l'illa de Sardenya, compartint la sort del Principat de Catalunya, fou ocupada per les forces addictes a Carles. Felip V no pogué guanyar Sardenya fins tres anys després de la caiguda de Barcelona (11 de setembre de 1714). L'Alguer, assetjada des del 2 de setembre de 1717 i mig destruïda, claudicà honrosament el dia 28. Per convenis diplomàtics, el rei borbònic cedí Sardenya, l'any 1720, a Vittorio Amedeo II de Savoia. En conseqüència, les tropes espanyoles partiren de l'Alguer, darrera plaça de l'illa que abandonaven.

En el llibre "L'Alguer a Catalunya" que, acompanyant una exposició de fotografies, publicacions i artesania, ha vist la llum a l'Alguer (editat per "La Celere") i ha estat difós a Barcelona arran de les jornades que hem indicat, llegim que "la ciutat passà, successivament, de la dominació catalana a l'espanyola i a la sabauda (1720), conservant sempre, però, la seva característica de ciutat catalana en els costums, les tradicions, la llengua, la toponomàstica".

Quan, l'any 1868, l'afeccionat arqueòleg barceloní Francesc Martorell i Peña, explorant l'illa sarda, tan rica en monuments prehistòrics, arribà al terme municipal de l'Alguer, s'adonà, colpit per la sorpresa, que allí podia conversar amb tothom en la pròpia llengua; es començava a gestar una "descoberta" cultural i sentimental que Toda divulgà aviat amb el seu llibre "Un poble català d'Itàlia: l'Alguer" (Barcelona, 1888). Ara fa justament els cent anys.

Retenim que, força més ençà, el 1956, Osvaldo Montesano ha pogut titular semblantment *"Barcelonèta: un lembo di Catalogna in Sardegna"* un llibre, editat a Càller, que duu a la portada la formulació: *Alghero. Origini e storia della città catalana.*

Fa cent anys, l'Alguer comptava amb uns 10.000 habitants, i Toda consigna: "Dintre la vila tot és català: l'aspecte dels carrers, la construcció de les cases, l'arquitectura dels temples; i si res nou s'ha fet en els dos darrers segles ha estat certament per a malmetre l'antic, com succeí en una de les façanes de la Catedral. (...) Basta recórrer alguns carrers i veure les portalades de les cases amb arcs de mig punt, o les finestres amb reminiscències gòtiques, per a creure per un moment que ens trobem en un poble de la marinada empordanesa".

A diferència d'avui, quan la propaganda turística concerta eslògans com "Alghero, la Porta d'Oro di Sardegna", a l'Alguer d'aleshores "el comerç de la ciutat és mort, i per això son port se veu desert". Contraposem aquella impressió d'abandonament que copsà Toda amb la que denota el concepte actual reflectit al llibre "L'Alguer a Catalunya": "L'economia avui es basa sobre el turisme, l'agricultura, la pesca, l'artesania; s'intenta, a més de coordinar els diferents sectors agrícoles, de donar nou increment a les activitats marítimes-comercials i de valorar l'artesania local".

Algunes fites indicatives de les relacions que no han mai de mancar són, en els darrers temps, la presència de l'Orfeó Català a l'Alguer l'any 1970, la celebració de les XVII Festes Populars Pompeu Fabra el 1984 i la visita del president de la Generalitat de Catalunya el gener de 1985. Tampoc no s'ha d'oblidar l'aportació d'intel·lectuals algueresos al Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, esdevingut l'any 1986.

Actualment, tan sols una mica més de la meitat de la població de l'Alguer parla correntment el català, si bé tots l'entenen, o, com ells precisen, el comprenen. Però el fil de veu algueresa ja va essent escoltat com es mereix des de les altres terres de parla catalana.

Pere Català i Roca